РЕФЕРАТИВНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ISSN 2521-1463

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА.

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

ОНЛАЙН-ЖУРНАЛ ЗАСНОВАНО У 2016 РОЦІ

НОМЕР ЖУРНАЛУ

№ 5 (40)

Вересень – жовтень 2021 р.

DOI 10.53672/ej.5.2021

expertize-journal.org.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Назаров О. А.
Євдокимова Н. О.
Кириченко О. А.
Калинка Г. І.
Цільмак О. М.
Мотлях О. І.

Барко В. І.
Лефтеров В. О.
Коренюк П. І.
Алікіна Н. В.
Попова Г. В.
Вітомський Ю. Л.

Землянська О. В.

Чернякова О. В.
Большаков С. І.
Тунтула О. С.
Ткач Ю. Д.
Єгорова Т. М.
Лисенко А. Б.

Шаповалов В. О.
Савкіна Т. В.
Савостін О. П.
Безушко С. В.
Вербина Ю. В.
Хлонь О. М.

Інститут психологічної експертизи і поліграфа Kyiv

ВИДАЄТЬСЯ ЗА СПРИЯННЯ

Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі

ROR 02xc7et08

Номер на сайті

ISSN 2521-1463

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ
Назаров Олег Анатолійович
канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій з 2015 року, суб'єкт ветеранського підприємництва, судовий експерт

ВИДАВНИК НАЗАРОВ О. А.

DOI: 10.53672/ej.5.2021

Судово-психологічна експертиза

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

Реферативно-науковий online журнал

Електронне видання

Виходить один раз на два місяці

Засновано у травні 2016 року

2021, № 5 (40)

вересень – жовтень 2021 р.

Київ
expertize-journal.org.ua

DOI: 10.53672/ej.5.2021[1]
УДК 159:34(05)+159:371(05)+347.948
ББК 67.5:88.4
С89

ISSN 2521-1463 (Online)
EAN-13 9772521146000

Ідентифікатор медіа R40-05509 (рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 26.09.2024 № 2785)

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович[3]

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі», ROR 02xc7et08[2]

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025

С89 **Судово-психологічна експертиза.** Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці : реферат.-наук. online журн. — 2021. — № 5 (40) (вересень – жовтень 2021). — 70 с. — URL: expertize-journal.org.ua.

Журнал присвячений теорії і практиці судово-психологічної експертизи, застосуванню поліграфа та інших спеціальних знань у юридичній діяльності. Номер містить оригінальні статті й реферати праць з юридичної психології, судової експертизи та суміжних галузей, а також новини журналу й розділ «Новини інженерної психології та психотехніки».

Для судових експертів, психологів, поліграфологів, правників, науковців і здобувачів освіти.

УДК 159:34(05)+159:371(05)+347.948

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів. Рукописи можуть рецензуватися і не повертаються. За точність викладеного матеріалу та достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах, відповідальність несуть автори. Зміни тексту та скорочення, що не впливають на зміст матеріалів, а також їх перейменування вносяться редакцією без узгодження з автором. Комерційне використання матеріалу заборонено. Авторські права належать їх авторам. Видання практикує політику негайного відкритого доступу до опублікованого змісту.

Електронна сторінка номера — див. «Посилання»[1]

Журнал включено до: Google Scholar, ISSN Portal, Crossref, Реєстр наукових видань України, Polska Bibliografia Naukowa (PBN), Реєстр суб'єктів у сфері медіа.

Випуск сформовано в електронному архіві журналу з матеріалів, оприлюднених на сайті видання; дати першого оприлюднення зазначено біля кожного матеріалу.

© Автори матеріалів, 2021
© Видавник Назаров О. А., оформлення PDF-версії, 2021

Редакційна колегія

Головний редактор — видавець (засновник видання)

Назаров О. А. — канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» (стаж експертної діяльності з 2000 р.), поліграфолог, правознавець

Заступники головного редактора

Євдокимова Н. О. — д-р психол. наук, професор; ПВНЗ «Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика», ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (психологічні науки)

Кириченко О. А. — д-р юрид. наук, професор; ПВНЗ «Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика» (юридичні науки)

Відповідальний секретар

Калинка Г. І. — ПВНЗ «Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика», здобувач ступеня доктора філософії (юридична психологія)

Члени редакційної колегії

Цільмак О. М. — д-р юрид. наук, канд. психол. наук, професор; Одеський державний університет внутрішніх справ

Мотлях О. І. — д-р юрид. наук, професор, заслужений юрист України; Національна академія внутрішніх справ

Барко В. І. — д-р психол. наук, професор; Державний науково-дослідний інститут МВС України

Лефтеров В. О. — д-р психол. наук, професор; Національний університет «Одеська юридична академія»

Коренюк П. І. — д-р екон. наук, професор, академік Академії економічних наук України; Дніпровський державний технічний університет

Алікіна Н. В. — канд. психол. наук, старший науковий співробітник, експерт вищого кваліфікаційного класу

Попова Г. В. — канд. психол. наук, доцент; НТУ «Харківський політехнічний інститут»

Вітомський Ю. Л. — канд. психол. наук, доцент; Київський університет інтелектуальної власності та права НУ «ОЮА»

Землянська О. В. († 06.07.2020) — д-р психол. наук, професор; професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник міліції у відставці

Чернякова О. В. — канд. психол. наук, доцент; Київський університет інтелектуальної власності та права НУ «ОЮА»

Хлонь О. М. — канд. психол. наук, доцент; Київський університет інтелектуальної власності та права НУ «ОЮА»

Большаков С. І. — канд. військ. наук, доцент; ТОВ «Науково-дослідний інститут судової експертизи та оцінки», атестований судовий експерт

Тунтула О. С. — канд. юрид. наук, доцент; Чорноморський національний університет ім. Петра Могили

Ткач Ю. Д. — канд. юрид. наук; Одеський державний університет внутрішніх справ

Безушко С. В. — канд. пед. наук, доцент; ПВНЗ «Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика»

Вербина Ю. В. — канд. психол. наук, доцент; ПВНЗ «Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика»

Єгорова Т. М. — старший науковий співробітник; Харківський НДІ судових експертиз ім. М. С. Бокаріуса (Полтавське відділення), атестований судовий експерт

Савкіна Т. В. — старший науковий співробітник; Харківський НДІ судових експертиз ім. М. С. Бокаріуса, атестований судовий експерт

Савостін О. П. — старший судовий експерт; Одеський НДІ судових експертиз, атестований судовий експерт

Лисенко А. Б. — експерт-поліграфолог; Міжнародна асоціація професіоналів у поліграфології (AIPP)

Шаповалов В. О. — експерт-поліграфолог, атестований судовий експерт; ГО «Колегія поліграфологів України»

Зміст

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ 4

ПЕРЕДМОВА 9

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ) 11

1.1. Теорія та історія застосування спеціальних знань *11*

Волчек Р. М., Большаков С. І., Найда А. В., Деменко К. С., Держилов Д. І. Дискусійні аспекти оцінки вартості збитків, завданих власникам колісних транспортних засобів внаслідок ДТП 11

1.2. Судово-психологічна експертиза *14*

Визначення місця проживання дитини у судовому порядку: процедура та порядок дій Позивача (одного з батьків) 14

Визначення місця проживання дитини: права батьків, правові наслідки протиправної поведінки одного з батьків або іншої особи, спір між матір'ю та батьком, право батьків на відібрання малолітньої дитини від інших осіб 17

Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя: алгоритм практичних дій 20

Залучення стороною у справі судового експерта психолога як спеціаліста у галузі дитячої психології для проведення опитування дитини у суді 23

Визначення місця проживання дитини: сучасні напрями залучення судового експерта психолога у цивільних справах 26

Завязкіна Н. В. Клініко-психологічна діагностика в судовій експертології обмеженої осудності та дієздатності [Текст] : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.04 28

1.3. Судова практика *31*

Верховний Суд. Верховний Суд сформував правову позицію щодо стандарту "Вірогідність доказів" або стандарту переваги більш вагомих доказів тобто коли висновок про існування стверджуваної обставини з урахуванням поданих доказів видається більш вірогідним, ніж протилежний 31

Верховний Суд (Касаційний господарський суд). Касаційний господарський суд ВС: Учасник справи на обґрунтування своїх вимог і заперечень має право подати суду електронний доказ у паперовій фор-

мі, який, є засобом встановлення даних. Паперова копія сама по собі не робить такий доказ недопустимим 34

Верховний Суд. Інструкція з використання інструментів пошуку в Базі правових позицій Верховного Суду 38

Верховний Суд (Касаційний цивільний суд). Заява з показаннями свідка, підпис якого засвідчується нотаріально в ГПК. Надання показань свідків шляхом посвідчення нотаріусом не сприяє всебічному забезпеченню права учасників справи ставити питання в цивільному процесі, - позиція Верховного Суду 40

1.4. Правове та науково-прикладне забезпечення професійної діяльності . 44

Кабінет Міністрів України. 24 березня 2021 р. Кабінет Міністрів України затвердив Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності в Україні, в тому числі на рівні підвищення кваліфікації у сфері післядипломної освіти 44

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ 48

До відома громадським організаціям судових експертів: Проєкт Переліку відповідності галузей знань і спеціальностей вищої освіти видам судових експертиз та експертним спеціальностям, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта 48

Судово-психологічна експертиза це аналіз психологічних механізмів поведінки людей, зокрема, ступеня усвідомленості такої поведінки 48

Реформа судової експертизи з іншого боку. Олександр Григорович Рувін, директор КНДІСЕ Мінюсту. Розслідування BIHUS info. Він вирішує все: мільйонні статки і таємні гості головного експерта країни. НГ№361 49

08 грудня 2020 було проведено Вебінар членами Галузевої експертної ради 05 «Соціальні та поведінкові науки» Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти на тему: «День прямого ефіру. Галузеві бачення, проблеми, приклади кращих практик» 49

Судові експерти в обов'язковому порядку повинні з 05.10.2021 року зареєструвати офіційні електронні адреси в ЄСІТС 50

Судді ККС ВС обговорили проблемні питання допустимості електронних доказів під час судового розгляду 50

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ 54

Офіційний сайт моделей Mobi-підлокітники Polygraph 54

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ **57**

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ І ТЕЗ АВТОРІВ **60**

ВІДОМОСТІ ПРО ЖУРНАЛ **63**

ВИХІДНІ ДАНІ **70**

СЛОВО РЕДАКЦІЇ

Передмова

Журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» належить до реферативно-наукових видань. Оригінальні дослідження ми оприлюднюємо вперше, а найцікавіші праці, що вже вийшли в інших виданнях, подаємо як реферати: стислий виклад змісту, анотацію та бібліографічний опис першоджерела за ДСТУ 8302:2015. Реферат не замінює оригіналу — він допомагає знайти саме те дослідження, яке потрібне вам сьогодні.[1]

Вітаємо, колеги! Перед вами номер 2021, № 5 (40) за вересень–жовтень 2021 року. Тут 12 матеріалів для тих, кого цікавлять права дитини і сімейні спори, правові позиції Верховного Суду, висновок експерта як доказ, і для тих, хто тільки обирає свій шлях у юридичній психології.

> *Чи знали ви? 1911 року бельгійський психолог Жюльєн Варендонк (1879–1924) виступив у суді в справі про вбивство, де свідчення дітей були ключовими для обвинувачення. Він виклав результати власних досліджень дитячої навіюваності, і це сприяло виправданню підсудного. У 2021 році минає 110 років від цієї події.*[2]

Читачі найчастіше знаходять у Google матеріал «Верховний Суд сформував правову позицію щодо стандарту "Вірогідність доказів" або стандарту переваги більш вагомих доказів тобто коли висновок про існування стверджуваної обставини з урахуванням поданих доказів видається більш вірогідним, ніж протилежний». Почніть із нього, а потім загляньте в розділ «Новини журналу»: тут щотижня з'являються нові матеріали, і саме з таких публікацій для багатьох почався шлях у науку.

Редакція журналу

REFERENCES

1. DSTU 3017:2015. Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat [Information and Documentation. Publications. Main Types. Terms and Definitions]. [Chynnyi vid 2016-07-01]. Vyd. ofits. Pp. 4.14.2.2, 4.14.2.7. Referaty prats, opryliudnenykh ranishe, podano iz zaznachenniam imeni avtora ta dzherela zapozychennia vidpovidno do p. 1 ch. 2 st. 22 Zakonu Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava" vid 01.12.2022 № 2811-IX; akty orhaniv derzhavnoi vlady ta ofitsiini dokumenty sudovoho kharakteru ne okhoroniaiutsia avtorskym pravom (p. 3 ch. 1 st. 8 tsoho Zakonu). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Davies G. M., Gudjonsson G. H. Looking Back: Psychologists in the witness box. The Psychologist (British Psychological Society), 2013. URL: https://bps.org.uk/psychologist/looking-back-psychologists-witness-box (data zvernennia: 04.11.2026).

Розділ 1. Наукові публікації (статті, реферати статей)

Позначки: «Анотація» — оригінальний матеріал, уперше оприлюднений у журналі; «Реферат» — виклад праці або офіційного документа, уперше оприлюднених в іншому виданні чи на іншому ресурсі; під кожним рефератом наведено відомості про першу публікацію. До наукових публікацій подано розширену анотацію українською мовою з ключовими словами та англомовну анотацію (Abstract, Keywords); наявний DOI зазначено біля відомостей про оприлюднення. Цифри у квадратних дужках відсилають до списку References після кожної публікації: описи за ДСТУ 8302:2015, українські й російські назви подано латиницею (транслітерація за постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 55), їхній переклад англійською — у квадратних дужках.

Читачеві. За кожною публікацією цього номера стоять реальні справи: кримінальні провадження, сімейні спори, позови про відшкодування моральної шкоди, перевірки із застосуванням поліграфа. Анотація допоможе швидко зорієнтуватися, а повний текст за посиланням відкриє методики, аргументи сторін і правові позиції Верховного Суду, які можуть знадобитися у вашій наступній справі. Читайте, порівнюйте з власною практикою і діліться знайденим з колегами.

1.1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

Дискусійні аспекти оцінки вартості збитків, завданих власникам колісних транспортних засобів внаслідок ДТП[1]

Волчек Р. М., Большаков С. І., Найда А. В., Деменко К. С., Держилов Д. І.

Оригінальна публікація · оприлюднено 19.05.2021

Анотація. Чому сума страхового відшкодування після ДТП зазвичай не покриває реальних витрат власника на відновлення автомобіля і різницю доводиться стягувати з винуватця в суді? Волчек Р. М., Большаков С. І., Найда А. В., Деменко К. С. і Держилов Д. І. пов'язують цю проблему з різним тлумаченням терміна «збитки» в актах, що визначають юридичні й економічні засади оцінки шкоди, і ставлять за мету узагальнити міжнародний та вітчизняний досвід визначення збитків власникам колісних транспортних засобів, щоб підвищити прозорість їх розрахунку й відшкодування. Матеріалом слугували Цивільний кодекс України, закони України «Про страхування» та «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», Методика товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів, затверджена наказом Мін'юсту та Фонду державного майна від 24.11.2003 № 142/5/2092, закон Німеччини про обов'язкове страхування власників транспортних засобів і публікації про автострахування в США, Франції та Японії. Порівняльна таблиця показує, що в цих країнах страховики відшкодовують саме розмір завданого збитку, а в Німеччині й Франції він дорівнює фактично сплаченій або належній до сплати вартості відновлювального ремонту без застосування фізичного зносу до деталей, які замінюють. В Україні ж за будь-якого виду страхування розрахунок ведуть за Методикою з урахуванням зносу КТЗ залежно від віку, тож власник отримує лише частину коштів, хоча на станції технічного обслуговування платить за нові деталі. Автори вважають, що Методика визначає не збиток в економічному розумінні, а «вартість матеріального збитку», і пропонують замінити цей термін на «збиток», прирівняти розмір відшкодування до вартості відновлювального ремонту за калькуляцією на основі цін із первинних документів без урахування зносу, а втрату товарної вартості розглядати як упущену вигоду. Такий підхід, на їхню думку, обмежить зловживання аварійних комісарів і експертів та узгоджується зі світовою практикою і з принципом визначення митної вартості за

фактично сплаченою ціною (стаття 49 Митного кодексу України). Пропозиції стосуються насамперед судових експертів-автотоварознавців, оцінювачів, страховиків і суддів, які розглядають спори про відшкодування шкоди після ДТП.

Ключові слова: колісний транспортний засіб, дорожньо-транспортна пригода, страхування, оцінка збитків, вартість відновлювального ремонту, фізичний знос, товарознавча експертиза, втрата товарної вартості, ринкова вартість.

Debatable Aspects of Assessing Losses Caused to Owners of Wheeled Vehicles as a Result of Road Traffic Accidents

Volchek R. M., Bolshakov S. I., Naida A. V., Demenko K. S., Derzhylov D. I.

Abstract. In Ukraine, insurance payouts after road traffic accidents are usually lower than what owners actually spend on repairs, and the difference is often recovered from the at-fault party through the courts. Volchek R. M., Bolshakov S. I., Naida A. V., Demenko K. S. and Derzhylov D. I. attribute this gap to inconsistent interpretation of the term 'losses' in the acts that govern the legal and economic basis of damage assessment. The study aims to generalise international and Ukrainian practice in determining losses suffered by vehicle owners and to propose ways of making these calculations transparent. The authors compare the Civil Code of Ukraine, the Laws on Insurance and on Compulsory Motor Third-Party Liability Insurance, the Methodology for Commodity Examination and Valuation of Wheeled Vehicles approved by the Ministry of Justice and the State Property Fund (No. 142/5/2092 of 24 November 2003), the German Compulsory Insurance Act and materials on motor insurance in the USA, France and Japan. Insurers in these countries compensate the actual loss; in Germany and France it equals the repair cost actually paid or payable, with no deduction for wear of replaced parts. In Ukraine, by contrast, any type of policy is settled under the Methodology with age-based depreciation, although owners pay for new parts. The authors argue that the Methodology measures a 'cost of material damage' rather than loss in the economic sense and recommend replacing the term, equating compensa-

tion with the cost of restorative repair calculated from prices in primary accounting documents without depreciation, and treating loss of market value as lost profit. They link this approach to the transaction-value principle of Article 49 of the Customs Code of Ukraine. The proposals are relevant to forensic vehicle valuation experts, appraisers, insurers and courts.

Keywords: wheeled vehicle, road traffic accident, motor insurance, loss assessment, repair cost, physical depreciation, commodity examination of vehicles, loss of market value, transparency of compensation.

Вперше оприлюднено: сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 19.05.2021.

REFERENCES

1. Dyskusiini aspekty otsinky vartosti zbytkiv, zavdanykh vlasnykam kolisnykh transportnykh zasobiv vnaslidok DTP [Debatable Aspects of Assessing Losses Caused to Owners of Wheeled Vehicles as a Result of Road Traffic Accidents] / Volchek R. M. ta in. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. № 5 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/shkola-otsenky-bolshakova-si-m-odesa-ukraina/4977-volchek-r-m-bolshakov-s-i-najda-a-v-diskusijni-aspekti-otsinki-vartosti-zbitkiv-zavdanikh-vlasnikam-kolisnikh-transportnikh-zasobiv-vnaslidok-dtp (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

1.2. СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Визначення місця проживання дитини у судовому порядку: процедура та порядок дій Позивача (одного з батьків)[1]

Оригінальна публікація · оприлюднено 23.10.2021

Анотація. Практичний порадник редакції журналу описує, як має діяти в суді той із батьків, хто прагне, щоб дитина після розірвання шлюбу чи роздільного проживання залишилася з ним. Матеріал спирається на Сімейний кодекс України (ст. 19, 157–161,

171), Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 13, 45, 76, 102, 106, 175, 177, 210, 232), Закон України «Про судовий збір», Конвенцію про права дитини, Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей (2010), та постанови Верховного Суду 2018–2021 рр. Окреслено обставини, які позивачеві належить доводити: відповідальне виконання батьківських обов'язків, стан здоров'я батьків і дитини, матеріальне становище, житлові умови, сімейний стан, сталість соціальних зв'язків, психологічний стан і місце навчання дитини. Наведено правила підсудності, розмір судового збору (0,4 прожиткового мінімуму, тобто 908 грн станом на 01.01.2021), орієнтовний перелік додатків до позову, строки розгляду справи, підстави залишення позову без руху та його повернення, порядок апеляційного оскарження. З огляду на постанову ВС у справі № 370/408/19 пояснено, що паралельне оскарження рішення органу опіки та піклування поряд зі спором про місце проживання є штучним подвоєнням процесу. Згадано й позасудовий шлях: нотаріально посвідчений договір батьків за ч. 4 ст. 157 СК України. Основну увагу приділено трьом напрямам залучення атестованого Мін'юстом судового експерта-психолога: забезпеченню позову через зустрічі дитини з одним із батьків у присутності психолога (постанова ВС у справі № 344/16653/16-ц), судово-психологічній експертизі щодо малолітніх і неповнолітніх з орієнтовними питаннями експертові, опитуванню дитини в суді. Постанови ВС у справах № 712/11527/17 і № 377/128/18 показують, чому суди відхиляють висновок психолога, складений без вивчення матеріалів справи, без спілкування з дитиною та обома батьками або фахівцем без підтвердженого досвіду в дитячій психології. Порадник корисний адвокатам, суддям, судовим експертам і сторонам сімейних спорів.

Ключові слова: визначення місця проживання дитини, позовна заява, судовий збір, цивільне судочинство, найкращі інтереси дитини, орган опіки та піклування, судово-психологічна експер-

тиза, судовий експерт-психолог, опитування дитини в суді, забезпечення позову, правові позиції Верховного Суду, договір батьків.

Determining a Child's Place of Residence in Court: Procedure and Steps for the Claimant Parent

Abstract. This practical guide, prepared by the editorial board, explains how a separated parent who wants the child to live with him or her should proceed in a civil court. It draws on the Family Code and the Civil Procedure Code of Ukraine, the Law of Ukraine on Court Fees, the UN Convention on the Rights of the Child, the Council of Europe Guidelines on child-friendly justice (2010) and Supreme Court rulings of 2018–2021. The guide lists the circumstances the claimant must prove: responsible performance of parental duties, the health of parents and child, financial and housing conditions, family status, stable social ties, the child's psychological state and schooling. Procedural issues include jurisdiction, the court fee (UAH 908 as of 1 January 2021), a model list of annexes, time limits, grounds for leaving a claim without progress or returning it, and appeal deadlines. Relying on case No. 370/408/19, the authors treat a separate challenge to a guardianship authority decision, pursued alongside the residence dispute, as an artificial duplication of proceedings, and they mention a notarised parental agreement under Article 157(4) of the Family Code as an out-of-court option. The core of the paper describes three ways of involving a forensic psychologist certified by the Ministry of Justice of Ukraine: supervised parent–child meetings as an interim measure, a forensic psychological examination of a minor with model questions for the expert, and hearing the child in court. Supreme Court case law shows why courts reject psychologists' reports drafted without studying the case file, without contact with the child and both parents, or by persons lacking proven experience in child psychology. The guide is addressed to lawyers, judges, forensic experts and parties to family disputes.

Keywords: child's place of residence, statement of claim, court fee, civil procedure, best interests of the child, guardianship authority, forensic psychological examination, forensic psychologist, hearing of

the child, interim measures, Supreme Court case law, parental agreement.

Вперше оприлюднено: сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 23.10.2021.

REFERENCES

1. Vyznachennia mistsia prozhyvannia dytyny u sudovomu poriadku: protsedura ta poriadok dii Pozyvacha (odnoho z batkiv) [Determining a Child's Place of Residence in Court: Procedure and Steps for the Claimant Parent]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. № 5 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/vyznachennia-mistsia-meshkannia-dytyny/5952-viznachennya-mistsya-prozhivannya-ditini-u-sudovomu-poryadku (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

Визначення місця проживання дитини: права батьків, правові наслідки протиправної поведінки одного з батьків або іншої особи, спір між матір'ю та батьком, право батьків на відібрання малолітньої дитини від інших осіб[1]

Оригінальна публікація · оприлюднено 23.10.2021

Анотація. Публікація поєднує чинні на 23 жовтня 2021 р. норми Сімейного кодексу України про місце проживання дитини, науково-практичний коментар до них і добірку правових позицій Верховного Суду. Аналіз охоплює ст. 157, 160–163 і 171 СК України, зокрема правові наслідки протиправної поведінки одного з батьків або іншої особи (ст. 162) і право батьків на відібрання малолітньої дитини від інших осіб (ст. 163). Коментар пояснює вікові межі участі дитини у виборі місця проживання: до десяти років його визначають за згодою батьків, з десяти потрібна спільна згода батьків і дитини, з чотирнадцяти за окремого проживання батьків дитина обирає сама. Ці правила зіставлено зі ст. 29 ЦК України та Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», виявлено суперечності між ними. Розкрито випадки, коли думку дитини заслуховують обов’язково, і

право суду ухвалити рішення всупереч їй, якщо цього вимагають інтереси дитини. Для спору між батьками названо критерії оцінки (ставлення до батьківських обов'язків, прихильність дитини, її вік і здоров'я, особисті якості батьків, умови виховання) й обставини, що унеможливлюють передання дитини (відсутність самостійного доходу, зловживання алкоголем чи наркотиками, аморальна поведінка). Матеріальна перевага одного з батьків сама по собі не вирішальна, а недостатньо обґрунтований висновок органу опіки та піклування не зобов'язує суд. Постанови ВС, зокрема Великої Палати від 17.10.2018 у справі № 402/428/16-ц, утверджують пріоритет найкращих інтересів дитини, цінність стабільного середовища, право діда на спілкування з дитиною та обов'язковість письмового висновку органу опіки. Постанова ВС від 14.02.2019 у справі № 377/128/18 показує, що висновок психолога, складений без спілкування з обома батьками й без підтвердженого досвіду в дитячій психології, не визнають допустимим доказом. Окреслено три напрями участі судового експерта-психолога (забезпечення позову через зустрічі з дитиною в його присутності, судово-психологічна експертиза, опитування дитини в суді), а також договір батьків за ч. 4 ст. 157 СК і порядок отримання судового дозволу на виїзд дитини за кордон без згоди другого з батьків.

Ключові слова: місце проживання дитини, Сімейний кодекс України, науково-практичний коментар, думка дитини, спір між батьками, найкращі інтереси дитини, орган опіки та піклування, відібрання дитини, виїзд дитини за кордон, судовий експерт-психолог, правові позиції Верховного Суду, Конвенція про права дитини.

Determining a Child's Place of Residence: Parental Rights, Legal Consequences of Unlawful Conduct by a Parent or Another Person, Disputes Between Mother and Father, and the Parents' Right to Recover a Young Child from Other Persons

Abstract. Prepared by the editorial board, the paper brings together the provisions of the Family Code of Ukraine on a child's place

of residence (Articles 157, 160–163 and 171, as in force on 23 October 2021), a scholarly commentary on them and a selection of Supreme Court rulings. The commentary explains the age thresholds: residence of a child under ten is fixed by agreement of the parents, from ten it requires the joint consent of parents and child, and from fourteen, where the parents live apart, the child decides. These rules are compared with Article 29 of the Civil Code and the Law on Freedom of Movement and Free Choice of Place of Residence, and inconsistencies between them are identified. The child's right to be heard is linked to Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child, while the court may still rule against the child's wishes where the child's interests so require. For disputes between mother and father, the paper sets out the criteria courts apply, the statutory bars to placing a child with a parent (no independent income, substance abuse, immoral conduct) and the limited weight of one parent's material advantage. Supreme Court rulings, including the Grand Chamber judgment of 17 October 2018 in case No. 402/428/16-ts, affirm the primacy of the child's best interests, the value of a stable environment, a grandparent's right to contact and the mandatory written opinion of the guardianship authority. A 2019 ruling shows that a psychologist's report made without contact with both parents and without proven competence in child psychology is inadmissible. The paper also outlines three avenues for involving a forensic psychologist (supervised meetings as an interim measure, forensic psychological examination, hearing the child in court), the parental agreement under Article 157(4) and court permission for a child's travel abroad without the other parent's consent.

Keywords: child's place of residence, Family Code of Ukraine, child's views, parental dispute, best interests of the child, guardianship authority, removal of a child, travel abroad, forensic psychologist, Supreme Court case law, UN Convention on the Rights of the Child.

Вперше оприлюднено: сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 23.10.2021.

REFERENCES

1. Vyznachennia mistsia prozhyvannia dytyny: prava batkiv, pravovi naslidky protypravnoi povedinky odnoho z batkiv abo inshoi osoby, spir mizh matiriu ta batkom, pravo batkiv na vidibrannia malolitnoi dytyny vid inshykh osib [Determining a Child's Place of Residence: Parental Rights, Legal Consequences of Unlawful Conduct by a Parent or Another Person, Disputes Between Mother and Father, and the Parents' Right to Recover a Young Child from Other Persons]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. № 5 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/vyznachennia-mistsia-meshkannia-dytyny/5946-prava-batkiv-pravovi-naslidki-protipravnoji-povedinki-odnogo-z-batkiv-abo-inshoji-osobi-spir-mizh-matir-yu-ta-batkom-shchodo-na-viznachennya-mistsya-prozhivannya-ditini-ta-pravo-batkiv-na-vidibrannya-malolitnoji-ditini-vid-inshikh-osib (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя: алгоритм практичних дій[1]

Оригінальна публікація · оприлюднено 29.10.2021

Анотація. Стаття 171 Сімейного кодексу України гарантує дитині право бути вислуханою з питань, що стосуються її особисто та її сім'ї, а в спорах про виховання, місце проживання, позбавлення чи поновлення батьківських прав і управління майном вимагає обов'язково заслухати дитину, здатну висловити свою думку; суд при цьому може ухвалити рішення всупереч цій думці, якщо того потребують інтереси дитини. Спираючись на цю норму, редакція журналу пропонує алгоритм дій сторони, яка ініціює опитування дитини в суді за участю судового експерта-психолога як спеціаліста в галузі дитячої психології. Правову основу такого залучення автори вбачають у п. 2, 3 ч. 1 ст. 43 та ст. 74 ЦПК України (право учасників справи заявляти клопотання й ставити питання спеціалістам; консультації спеціаліста не замінюють висновку експерта), ст. 13, 45 і 232 ЦПК, Керівних принципах Комітету міністрів Ради

Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей (17.11.2010), Законі України «Про охорону дитинства» та Порядку, затвердженому постановою КМУ від 01.06.2020 № 585. Компетентність фахівця пов'язано з атестацією Мін'юсту за експертною спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», вищою психологічною освітою та кваліфікаційною характеристикою професії «експерт-психолог судовий». Серед нормативних підстав названо Науково-методичні рекомендації, затверджені наказом Мін'юсту від 08.10.1998 № 53/5, наказ МОЗ України від 06.04.2018 № 635 і зміну № 1 до Класифікатора професій ДК 003:2010. Наведено вісім експертних завдань у галузі дитячої психології: від оцінки відповідності психічного розвитку віку та рівня педагогічної занедбаності до виявлення залежності оцінки дитиною сімейної ситуації від впливу дорослих. Участь психолога обґрунтовано потребою врахувати емоційні й поведінкові особливості дитини та встановити з нею психологічний контакт, щоб отримати об'єктивні відомості про її позицію. Постанови Верховного Суду 2018–2019 рр. засвідчують, що дитину, молодшу за десять років, теж може бути заслухано; що суд може відмовитися від цього, коли обстановка в сім'ї не дає дитині висловитися вільно; і що висновок психолога, складений без контакту з обома батьками, не є допустимим доказом. Наприкінці нагадано про договір батьків за ч. 4 ст. 157 СК України.

Ключові слова: думка дитини, право дитини бути вислуханою, опитування дитини в суді, спеціаліст у галузі дитячої психології, судовий експерт-психолог, цивільний процес, правосуддя, дружнє до дітей, експертні завдання, психологічний контакт, правові позиції Верховного Суду.

Taking the Child's Views into Account in Decisions Affecting the Child's Life: An Algorithm of Practical Steps

Abstract. Article 171 of the Family Code of Ukraine entitles a child to be heard on matters concerning the child personally and the family, and requires that a child capable of expressing a view be heard in disputes over upbringing, place of residence, deprivation or restora-

tion of parental rights and management of the child's property; the court may nevertheless decide against that view where the child's interests require it. Building on this provision, the editorial board proposes a practical algorithm for a party who wants the child to be heard in court with the assistance of a forensic psychologist acting as a specialist in child psychology. The legal basis is traced to Articles 13, 43, 45, 74 and 232 of the Civil Procedure Code of Ukraine, the Council of Europe Guidelines on child-friendly justice of 17 November 2010, the Law of Ukraine on Protection of Childhood and Cabinet of Ministers Resolution No. 585 of 1 June 2020. The specialist's competence is tied to certification by the Ministry of Justice of Ukraine in expert specialty 14.1 'Psychological research', a degree in practical psychology and the occupation of forensic expert psychologist recognised in the national classifier of occupations. Eight expert tasks in child psychology are listed, from assessing whether mental development matches chronological age to detecting how adults shape the child's view of the family situation. Involving a psychologist is justified by the need to account for the child's emotional and behavioural features and to establish rapport, so that the child's position is obtained without distortion. Supreme Court rulings of 2018–2019 show that children under ten may be heard, that a court may decline to hear a child whose family situation prevents free expression, and that a psychologist's report made without contact with both parents is inadmissible.

Keywords: child's views, right to be heard, hearing of the child in court, child psychology specialist, forensic psychologist, civil procedure, child-friendly justice, expert tasks, psychological rapport, Supreme Court case law.

Вперше оприлюднено: сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 29.10.2021.

REFERENCES

1. Vrakhuvannia dumky dytyny pry vyrishenni pytan, shcho stosuiutsia yii zhyttia: alhorytm praktychnykh dii [Taking the Child's Views into Account in Decisions Affecting the Child's Life: An Algorithm of Practical

Steps]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. № 5 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/opros-rebenka-v-sude/5995-vrakhuvannya-dumki-ditini-pri-virishenni-pitan-shcho-stosuyutsya-jiji-zhittya (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

Залучення стороною у справі судового експерта психолога як спеціаліста у галузі дитячої психології для проведення опитування дитини у суді[1]

Оригінальна публікація · оприлюднено 30.10.2021

Анотація. Як стороні цивільної справи домогтися, щоб опитування дитини в суді відбувалося за участю фахівця з дитячої психології, і на які норми при цьому спиратися? Редакція журналу відповідає на це питання, поєднуючи ч. 2 ст. 171 Сімейного кодексу України з Керівними принципами Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей (17.11.2010), зокрема з п. 64, за яким інтерв'ю та покази дітей мають брати спеціально підготовлені фахівці в умовах, що враховують вік, зрілість і можливі труднощі спілкування дитини. Процесуальне підґрунтя становлять ст. 43, 74 і 197 ЦПК України (клопотання учасників справи, статус спеціаліста, виклик спеціаліста в підготовчому засіданні) та постанови Верховного Суду 2018–2021 рр. Сформульовано вимоги до спеціаліста: атестація Мін'юсту за експертною спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», психологічна освіта, стаж, періодичне підтвердження кваліфікації в Центральній експертно-кваліфікаційній комісії (наказ Мін'юсту від 03.03.2015 № 301/5). Перелічено вісім експертних завдань у галузі дитячої психології й три внесені до Реєстру методик проведення судових експертиз методики (коди 14.1.69, 14.1.72, 14.1.73), розроблені Полтавським відділенням Харківського та Житомирським відділенням Київського НДІСЕ, серед них методику дослідження особливостей сприйняття дитиною сімейної ситуації. Саме ці методики редакція вважає «адаптованими процедурами», про які йдеться в поста-

нові ВС від 20.07.2021 у справі № 480/3093/20. Постанова ВС від 10.03.2021 у справі № 522/16059/18 розкриває право дитини, якій виповнилося десять років, брати участь у визначенні свого місця проживання, з опорою на практику ЄСПЛ («М. С. проти України», Mamchur v. Ukraine, Hunt v. Ukraine). Окремо розглянуто кримінальне провадження: допит малолітніх і неповнолітніх за ст. 226 і 354 КПК України та позицію ВС у справі № 332/2216/17, за якою перехресний допит малолітньої дитини допустимий лише у виняткових випадках. Насамкінець адвокатів і суддів застережено, що практичні психологи закладів освіти не можуть надавати психодіагностичні висновки щодо дітей на запити адвокатів для суду.

Ключові слова: опитування дитини в суді, спеціаліст у галузі дитячої психології, судовий експерт-психолог, правосуддя, дружнє до дітей, Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи, експертні методики, Реєстр методик проведення судових експертиз, атестація судових експертів, допит малолітніх, практика ЄСПЛ, правові позиції Верховного Суду, практичний психолог закладу освіти.

Engagement of a Forensic Psychologist by a Party to the Case as a Child Psychology Specialist for Hearing a Child in Court

Abstract. How can a party to civil proceedings ensure that a child is heard in court with the participation of a child psychology specialist? The editorial board answers by combining Article 171(2) of the Family Code of Ukraine with the Council of Europe Guidelines on child-friendly justice of 17 November 2010, notably paragraph 64, which requires interviews with children to be conducted by specially trained professionals in settings adapted to the child's age, maturity and communication difficulties. The procedural basis is found in Articles 43, 74 and 197 of the Civil Procedure Code of Ukraine and in Supreme Court rulings of 2018–2021. The paper defines the profile of a suitable specialist: a forensic psychologist certified by the Ministry of Justice of Ukraine in expert specialty 14.1 'Psychological research', with a psychology degree, documented experience and periodic confirmation of

qualification before the Central Expert Qualification Commission. It lists eight expert tasks in child psychology and three state-registered forensic methods (codes 14.1.69, 14.1.72 and 14.1.73) developed by regional branches of the Kharkiv and Kyiv research institutes of forensic examinations, presenting them as the adapted procedures mentioned by the Supreme Court in case No. 480/3093/20. A 2021 ruling in case No. 522/16059/18 confirms that a child aged ten or older has the right to take part in deciding where to live, with reference to the ECtHR judgments M.S. v. Ukraine, Mamchur v. Ukraine and Hunt v. Ukraine. The criminal procedure dimension is covered through Articles 226 and 354 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Supreme Court's view that cross-examining a young child is admissible only in exceptional cases. Finally, the paper warns that school psychologists may not issue diagnostic reports on children at lawyers' request for use in court.

Keywords: hearing of the child in court, child psychology specialist, forensic psychologist, child-friendly justice, Council of Europe Guidelines, forensic methods, register of forensic methods, certification of forensic experts, questioning of minors, ECtHR case law, Supreme Court case law, school psychologist.

Вперше оприлюднено: сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 30.10.2021.

REFERENCES

1. Zaluchennia storonoiu u spravi sudovoho eksperta psykholoha yak spetsialista u haluzi dytiachoi psykholohii dlia provedennia opytuvannia dytyny u sudi [Engagement of a Forensic Psychologist by a Party to the Case as a Child Psychology Specialist for Hearing a Child in Court]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. № 5 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/opros-rebenka-v-sude/5997-zaluchennya-storonoyu-u-spravi-sudovogo-eksperta-psikhologa-yak-spetsialista-psikhologa-u-galuzi-dityachoji-psikhologiji-dlya-provedennya-opituvannya-ditini-u-sudi (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

Визначення місця проживання дитини: сучасні напрями залучення судового експерта психолога у цивільних справах[1]

Оригінальна публікація · оприлюднено 23.10.2021

Анотація. Спори про місце проживання дитини належать до тих цивільних справ, у яких суд без спеціальних знань із дитячої психології не може повно з'ясувати найкращі інтереси дитини. Редакція журналу систематизує три процесуальні форми залучення до таких справ атестованого Міністерством юстиції України судового експерта-психолога. Перша з них полягає в забезпеченні позову шляхом зустрічей одного з батьків із дитиною в присутності психолога: на прикладі постанови Верховного Суду від 04.04.2018 у справі № 344/16653/16-ц показано, що перелік видів забезпечення позову не є вичерпним, а такі зустрічі сприяють відновленню емоційного зв'язку дитини з тим із батьків, хто проживає окремо, і зменшують ризик невиконання майбутнього рішення. Друга форма охоплює судово-психологічну експертизу щодо малолітніх і неповнолітніх за ст. 106 ЦПК України, ч. 1 ст. 7-1 та ч. 3 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу». Висновок експерта розглянуто як процесуальне джерело доказів (ст. 76, 102 ЦПК), наведено орієнтовні питання до експерта з Науково-методичних рекомендацій, затверджених наказом Мін'юсту від 08.10.1998 № 53/5. На матеріалі постанов ВС від 14.02.2019 у справі № 377/128/18 і від 23.12.2020 у справі № 712/11527/17 пояснено, чому висновок спеціаліста-психолога, складений без спілкування з дитиною та обома батьками, без вивчення матеріалів справи або організацією, що не має права на психодіагностику, суд не визнає належним доказом. Окремо застережено, що практичні психологи закладів освіти не можуть робити психодіагностичні висновки щодо дітей на запити адвокатів. Третя форма передбачає опитування дитини в суді в присутності експерта-психолога (ст. 160, 171 СК України) з опорою на Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, від 17.11.2010 та практику ВС про право дитини бути заслуханою (справи № 752/22028/16-ц і № 215/4452/16-ц). Розг-

лянуто й договір батьків про місце проживання дитини (ч. 4 ст. 157 СК, ст. 220 ЦК України). Матеріал допоможе суддям, адвокатам і судовим експертам обрати процесуально коректний спосіб використання психологічних знань у сімейних спорах.

Ключові слова: місце проживання дитини, судово-психологічна експертиза, судовий експерт-психолог, найкращі інтереси дитини, забезпечення позову, опитування дитини в суді, висновок спеціаліста-психолога, правосуддя, дружнє до дітей, сімейні спори, практика Верховного Суду.

Determining a Child's Place of Residence: Current Ways of Involving a Forensic Psychologist in Civil Cases

Abstract. Disputes over a child's place of residence require courts to establish the child's best interests, a task that often depends on expertise in child psychology. This editorial paper outlines three procedural routes through which a forensic psychologist certified by the Ministry of Justice of Ukraine can be involved in such civil cases. The first is an interim measure securing the claim: relying on the Supreme Court ruling of 4 April 2018 in case No. 344/16653/16-ц, the paper shows that the list of such measures is open and that meetings between the child and the non-resident parent in a psychologist's presence may help restore their emotional bond. The second is a forensic psychological examination of a minor under Article 106 of the Civil Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On Forensic Examination"; the expert opinion is treated as procedural evidence, and sample questions from the Ministry of Justice guidelines (Order No. 53/5 of 8 October 1998) are provided. Supreme Court rulings of 2019 and 2020 explain why a psychologist's report is rejected when it was prepared without contact with the child and both parents, without study of the case file, or by an organisation not entitled to conduct psychodiagnostics. School psychologists, the paper warns, may not issue diagnostic conclusions about children at lawyers' request. The third route is hearing the child in court with a forensic psychologist present under Articles 160 and 171 of the Family Code, in line with the Council of Europe Guidelines on

child-friendly justice (2010) and Supreme Court case law on the child's right to be heard. Parental agreements on the child's residence are also considered. The paper offers judges, advocates and experts a practical guide to using psychological expertise in family disputes.

Keywords: child's place of residence, forensic psychological examination, forensic psychologist, best interests of the child, interim measures, hearing the child in court, child-friendly justice, family disputes, Supreme Court case law.

Вперше оприлюднено: сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 23.10.2021.

REFERENCES

1. Vyznachennia mistsia prozhyvannia dytyny: suchasni napriamy zaluchennia sudovoho eksperta psykholoha u tsyvilnykh spravakh [Determining a Child's Place of Residence: Current Ways of Involving a Forensic Psychologist in Civil Cases]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. № 5 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/vyznachennia-mistsia-meshkannia-dytyny/5951-viznachennya-mistsya-prozhivannya-ditini-suchasni-napryami-zaluchennya-sudovogo-eksperta-psikhologa-u-tsivilnikh-spravakh (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

Клініко-психологічна діагностика в судовій експертології обмеженої осудності та дієздатності [Текст] : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.04[1]

Завязкіна Н. В.

Реферат · оприлюднено 30.10.2021

Реферат. Докторська дисертація Н. В. Завязкіної «Клініко-психологічна діагностика в судовій експертології обмеженої осудності та дієздатності» (спеціальність 19.00.04 «Медична психологія»; Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Київ, 2019, 569 с.; науковий консультант Л. Ф. Бурлачук; захист 02.07.2019 у спеціалізованій вченій раді Д 26.453.02) присвячена проблемі, для якої в експертній практиці бракувало обґрунтованого набору

психологічних чинників: як встановлювати обмежену осудність у кримінальному та обмежену дієздатність у цивільному процесі в осіб із психічними розладами. Мета роботи полягала в розробленні психодіагностичних критеріїв і психологічних моделей обох феноменів. Емпіричну базу становили матеріали Київського міського центру судово-психіатричної експертизи за 2004–2014 рр.: 404 особи, з яких 280 визнано обмежено осудними чи обмежено дієздатними, 91 особу визнано неосудною або недієздатною, а 33 особи визнано осудними чи дієздатними. Авторка поєднала психодіагностичну бесіду й спостереження з методиками з Реєстру методик проведення судових експертиз Мін'юсту (дослідження уваги й сенсомоторних реакцій, пам'яті, мислення, самооцінки за Дембо-Рубінштейн, методика «Піктограми» та ін.), експертним аналізом висновків, медичних карт і матеріалів справ та статистичним опрацюванням даних. Н. В. Завязкіна доводить, що основою судово-психологічної експертизи є психодіагностична діяльність експерта, а психологічна оцінка становить багатоетапний процес систематизованого накопичення інформації про особу із застосуванням об'єктивних, суб'єктивних і проєктивних методик. Інтелектуальний і вольовий компоненти юридичного (психологічного) критерію, на думку дослідниці, мають бути структурованішими й охоплювати ланку взаємопов'язаних ознак. Побудовані й верифіковані психологічні моделі обмеженої осудності та обмеженої дієздатності відповідають запитам експертної практики та показують поєднання чинників, значущих для експертного висновку. Обґрунтовано також потребу в комплексній психолого-психіатричній експертизі за наявності ознак психічного розладу і ширшому використанні психологічних знань не лише в кримінальному, а й у цивільному процесі. Результати можуть слугувати основою алгоритмів експертних досліджень, уніфікації критеріїв і зменшення кількості повторних експертиз.

Ключові слова: обмежена осудність, обмежена дієздатність, судово-психологічна експертиза, клініко-психологічна діагности-

ка, психодіагностика, юридичний (психологічний) критерій, психологічні моделі, психічні розлади, комплексна психолого-психіатрична експертиза, судова експертологія.

Clinical and Psychological Diagnosis in Forensic Expertology of Diminished Responsibility and Diminished Capacity: Doctoral Dissertation in Psychology

Zaviazkina N. V.

Abstract. Forensic practice has lacked a well-grounded set of psychological factors for establishing diminished responsibility in criminal proceedings and diminished capacity in civil proceedings in persons with mental disorders. N. V. Zaviazkina's doctoral dissertation in medical psychology (G. S. Kostiuk Institute of Psychology, Kyiv, 2019; defended on 2 July 2019) addresses this gap by developing psychodiagnostic criteria and psychological models of both conditions. The empirical base comprises records of 404 persons examined at the Kyiv City Centre of Forensic Psychiatric Examination in 2004-2014: 280 found to have diminished responsibility or capacity, 91 found legally insane or incapable, and 33 found sane or capable. The author combined psychodiagnostic interviews and observation with standardised techniques from the Ministry of Justice register of forensic methods (tests of attention, sensorimotor reactions, memory and thinking, the Dembo-Rubinstein self-esteem scale and the Pictogram method), expert analysis of reports, medical histories and case files, and statistical processing. The dissertation argues that the expert's psychodiagnostic activity is the core of forensic psychological examination and that assessment is a multi-stage, systematic accumulation of information about the individual using objective, subjective and projective techniques. The intellectual and volitional components of the legal (psychological) criterion, the author contends, should be more structured and include a chain of interrelated signs. Verified models of diminished responsibility and diminished capacity show how factors combine in shaping an expert conclusion; the work also substantiates combined psychological and psychiatric examination where signs of mental disorder are present.

The findings may underpin examination algorithms, unify criteria and reduce the number of repeat examinations.

Keywords: diminished responsibility, diminished capacity, forensic psychological examination, clinical psychological diagnosis, psychodiagnostics, legal criterion, psychological models, mental disorders, combined psychological and psychiatric examination, forensic expertology.

Першоджерело: Завязкіна Н. В. Клініко-психологічна діагностика в судовій експертології обмеженої осудності та дієздатності : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.04 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2019. 569 с. Реферат оприлюднено в журналі 30.10.2021.

REFERENCES

1. Zaviazkina N. V. Kliniko-psykholohichna diahnostyka v sudovii ekspertolohii obmezhenoi osudnosti ta diiezdatnosti [Clinical and Psychological Diagnosis in Forensic Expertology of Diminished Responsibility and Diminished Capacity: Doctoral Dissertation in Psychology] [Tekst] : dys. ... d-ra psykhol. nauk : 19.00.04 : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. № 5 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/psikhologichna-ekspertiza/5996-zavyazkina-n-v-kliniko-psikhologichna-diagnostika-v-sudovij-ekspertologiji-obmezhenoji-osudnosti-ta-diezdatnosti-tekst-avtoref-dis-d-ra-psikhol-nauk-19-00-04-zavyazkina-nataliya-volodimirivna-nats-akad-ped-nauk-ukrajini-in-t-psikhologiji-im-g-s-kostyuka-kijiv-2019-569-s-ris-tabl (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

1.3. СУДОВА ПРАКТИКА

Верховний Суд сформував правову позицію щодо стандарту "Вірогідність доказів" або стандарту переваги більш вагомих доказів тобто коли висновок про існування стверджуваної обставини з урахуванням поданих доказів видається більш вірогідним, ніж протилежний[1]

Верховний Суд.

Реферат офіційного документа · оприлюднено 26.10.2021

Реферат. Матеріал рубрики «Судова практика» узагальнює правову позицію Верховного Суду щодо стандарту доказування «вірогідність доказів» у господарському процесі. Відправною точкою є Закон України від 20.09.2019 № 132-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні», що набрав чинності 17.10.2019: він змінив назву ст. 79 ГПК України з «Достатність доказів» на «Вірогідність доказів» і виклав її в новій редакції. На відміну від достатності, новий стандарт вимагає від суду зіставляти докази позивача й відповідача. Обставина вважається доведеною, якщо докази на її підтвердження вірогідніші за докази на спростування, а питання вірогідності суд вирішує за внутрішнім переконанням, з'ясовуючи, чи факт скоріше мав місце, ніж не мав. Центральне місце в добірці посідає постанова Верховного Суду від 29.01.2021 у справі № 922/51/20, де цей підхід узгоджено з практикою ЄСПЛ, зокрема з рішенням від 23.08.2016 у справі «J. K. and Others v. Sweden»: у цивільних справах діє «баланс вірогідностей», тоді як у кримінальних справах країн загального права застосовують стандарт «поза розумним сумнівом». Перелічено постанови ВС, у яких застосовано стандарт переваги більш вагомих доказів (від 02.10.2018 у справі № 910/18036/17, від 23.10.2019 у справі № 917/1307/18, від 18.11.2019 у справі № 902/761/18, від 04.12.2019 у справі № 917/2101/17), а також постанову Великої Палати ВС від 18.03.2020 у справі № 129/1033/13-ц, де аналогічний стандарт використано в цивільній справі. Для дискусії наведено статтю Л. Майстренко (LexInform, 07.06.2021), яка ставить під сумнів вилучення з ГПК поняття «достатність доказів» і нагадує про гасло уніфікації процесуальних кодексів під час судової реформи 2016–2017 рр. Для судових експертів і юристів ця позиція означає, що висновок експерта суд оцінює в зіставленні з доказами протилежної сторони, тож переконливість і методична обґрунтованість дослідження впливають на те, чию версію

буде визнано вірогіднішою. Додано посилання на Базу правових позицій ВС і суміжні матеріали журналу.

Ключові слова: стандарт доказування, вірогідність доказів, достатність доказів, перевага більш вагомих доказів, баланс вірогідностей, стаття 79 ГПК України, оцінка доказів, внутрішнє переконання суду, практика ЄСПЛ, Верховний Суд.

The Supreme Court's Legal Position on the "Probability of Evidence" Standard, or the Preponderance of Evidence Standard, Under Which a Finding That an Alleged Fact Exists Appears More Probable than the Opposite

Verkhovnyi Sud.

Abstract. Until October 2019 Ukrainian commercial procedure required evidence to be "sufficient". Law No. 132-IX of 20 September 2019, in force since 17 October 2019, renamed Article 79 of the Commercial Procedure Code of Ukraine "Probability of Evidence" and introduced a standard under which a fact is deemed proven if the evidence supporting it is more probable than the evidence rebutting it. This digest presents the Supreme Court's interpretation of the new rule. In its ruling of 29 January 2021 in case No. 922/51/20 the Court held that the standard obliges judges to weigh the parties' evidence against each other and to decide, on their inner conviction, whether the disputed facts more likely than not occurred. The Court linked this approach to the case law of the European Court of Human Rights, notably J.K. and Others v. Sweden (2016), which contrasts the "beyond reasonable doubt" standard of criminal cases in common-law countries with the "balance of probabilities" applied in civil cases. The digest lists further rulings of 2018-2019 applying the preponderance-of-evidence standard and a 2020 Grand Chamber judgment applying it in a civil case. A commentary by L. Maistrenko questioning the removal of "sufficiency" from procedural law is also summarised. For forensic experts and lawyers the position matters because an expert opinion is assessed against the opposing party's evidence, so the persuasiveness and methodological soundness of an examination affect which version the court finds more probable.

Keywords: standard of proof, probability of evidence, preponderance of evidence, balance of probabilities, Commercial Procedure Code of Ukraine, evaluation of evidence, inner conviction, European Court of Human Rights, Supreme Court of Ukraine.

Реферат оприлюднено в журналі 26.10.2021. Відомості про першу публікацію уточнюються редакцією.

REFERENCES

1. Verkhovnyi Sud. Verkhovnyi Sud sformuvav pravovu pozytsiiu shchodo standartu "Virohidnist dokaziv" abo standartu perevahy bilsh vahomykh dokaziv tobto koly vysnovok pro isnuvannia stverdzhuvanoi obstavyny z urakhuvanniam podanykh dokaziv vydaietsia bilsh virohidnym, nizh protylezhnyi [The Supreme Court's Legal Position on the "Probability of Evidence" Standard, or the Preponderance of Evidence Standard, Under Which a Finding That an Alleged Fact Exists Appears More Probable than the Opposite] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. № 5 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/baza-pravovykh-pozytsii-verkhovnoho-sudu/5966-verkhovnij-sud-sformuvav-pravovu-pozitsiyu-shchodo-zastosuvannya-v-gospodarskomu-protsesi-standartu-dokazuvannya-virogidnist-dokaziv-abo-standart-perevagi-bilsh-vagomikh-dokaziv-tobto-koli-visnovok-pro-isnuvannya-stverdzhuvanoji-obstavini-z-urakhuvannyam-podanikh-dokaziv-vidaetsya-bilsh-virogidnim-nizh-protilezhnij (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

Касаційний господарський суд ВС: Учасник справи на обґрунтування своїх вимог і заперечень має право подати суду електронний доказ у паперовій формі, який, є засобом встановлення даних. Паперова копія сама по собі не робить такий доказ недопустимим[1]

Верховний Суд (Касаційний господарський суд).

Реферат офіційного документа · оприлюднено 26.10.2021

Реферат. Дедалі більше доказів у судових справах існує лише в цифровій формі, проте сторони часто подають їх у вигляді роздруківок. Матеріал присвячено допустимості саме таких доказів у господарському процесі й ґрунтується на постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 29.01.2021 у справі № 922/51/20 та на аналогічній постанові від 23.09.2021 у справі № 910/17662/19. У першій справі апеляційний суд не взяв до уваги електронне листування сторін через відсутність електронного цифрового підпису, а Верховний Суд із таким підходом не погодився і направив справу на новий розгляд. Сформульовано позицію: учасник справи має право подати електронний доказ у паперовій копії, посвідченій у порядку, передбаченому законом. Така копія не вважається письмовим доказом, проте є однією з форм подання електронного доказу, який, своєю чергою, є засобом встановлення даних, тож сама паперова форма не робить доказ недопустимим. Суд може не взяти копію до уваги лише тоді, коли оригінал електронного доказу не подано, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність копії оригіналу. Друга постанова розкриває зміст ст. 96 ГПК України: електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі з даними про обставини справи, зокрема електронні документи, графічні зображення, фотографії, відео- та звукозаписи, вебсайти, текстові, мультимедійні й голосові повідомлення, метадані, бази даних, що зберігаються на портативних пристроях, серверах, у системах резервного копіювання чи в мережі Інтернет. Їх подають в оригіналі, в електронній копії, засвідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги», або в посвідченій паперовій копії. Учасник, який подає копію, зазначає, у кого перебуває оригінал, а суд може витребувати його за клопотанням чи з власної ініціативи. Позиція має практичне значення для адвокатів, суддів і судових експертів, які працюють з аудіо- та відеозаписами, листуванням та іншими цифровими об'єктами: від форми подання й

підтвердження відповідності оригіналу залежить, чи суд узагалі врахує такий доказ.

Ключові слова: електронний доказ, паперова копія електронного доказу, допустимість доказів, письмовий доказ, стаття 96 ГПК України, оригінал електронного доказу, електронний підпис, господарський процес, Касаційний господарський суд.

Cassation Commercial Court of the Supreme Court: A Party May Submit Electronic Evidence in Paper Form to Substantiate Its Claims and Objections, and a Paper Copy Does Not in Itself Make Such Evidence Inadmissible

Verkhovnyi Sud (Kasatsiinyi hospodarskyi sud).

Abstract. Digital records such as e-mails, messenger chats, photographs and audio or video files increasingly serve as evidence, yet parties often file them as printouts. This digest presents the position of the Cassation Commercial Court within the Supreme Court of Ukraine set out in its ruling of 29 January 2021 in case No. 922/51/20 and reaffirmed on 23 September 2021 in case No. 910/17662/19. In the first case the appellate court had disregarded e-mail correspondence because it bore no electronic digital signature; the Supreme Court disagreed and remitted the case. It held that a party may submit electronic evidence as a paper copy certified in the manner prescribed by law. Such a copy is not written evidence, but it is a permissible form of electronic evidence, which in turn is a means of establishing facts, and the paper form alone does not make the evidence inadmissible. A court may disregard the copy only where the original has not been produced and a party or the court doubts that the copy matches it. The second ruling restates Article 96 of the Commercial Procedure Code of Ukraine: electronic evidence covers documents, images, audio and video recordings, websites, text, multimedia and voice messages, metadata and databases stored on portable devices, servers, backup systems or the internet. It may be filed as an original, as an electronic copy certified by an electronic signature equivalent to a handwritten one, or as a certified paper copy, and the court may request the original. The position is relevant to

lawyers and forensic experts who handle digital objects, because the form of submission and proof of conformity with the original determine whether the court will consider such evidence at all.

Keywords: electronic evidence, paper copy, admissibility of evidence, written evidence, Commercial Procedure Code of Ukraine, original electronic evidence, electronic signature, commercial litigation, Supreme Court of Ukraine.

Першоджерело: Постанова Верховного Суду від 19.01.2021 у справі № 922/51/20. ; Постанова Верховного Суду від 23.09.2021 у справі № 910/17662/19.[2][3] Реферат оприлюднено в журналі 26.10.2021.

REFERENCES

1. Verkhovnyi Sud (Kasatsiinyi hospodarskyi sud). Kasatsiinyi hospodarskyi sud VS: Uchasnyk spravy na obgruntuvannia svoikh vymoh i zaperechen maie pravo podaty sudu elektronnyi dokaz u paperovii formi, yakyi, ye zasobom vstanovlennia danykh. Paperova kopiia sama po sobi ne robyt takyi dokaz nedopustymym [Cassation Commercial Court of the Supreme Court: A Party May Submit Electronic Evidence in Paper Form to Substantiate Its Claims and Objections, and a Paper Copy Does Not in Itself Make Such Evidence Inadmissible] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. № 5 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/baza-pravovykh-pozytsii-verkhovnoho-sudu/5965-kasatsijnij-gospodarskij-sud-vs-uchasnik-spravi-na-obgruntuvannya-svojikh-vimog-i-zaperechen-mae-pravo-podati-sudu-elektronnij-dokaz-u-paperovij-formi-sud-mozhe-ne-vzyati-do-uvagi-kopiyu-paperovu-kopiyu-elektronnogo-dokazu-u-vipadku-yakshcho-original-elektronnogo-dokazu-ne-podanij-a-uchasnik-spravi-abo-sud-stavit-pid-sumniv-vidpovidnist-podanoji-kopiji-paperovoji-kopiji-originalu (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 19.01.2021 u spravi № 922/51/20. ; Postanova Verkhovnoho Sudu vid 23.09.2021 u spravi № 910/17662/19 [Ruling of the Supreme Court of 19.01.2021 in Case No. 922/51/20; Ruling of the Supreme Court of 23.09.2021 in Case No. 910/17662/19]. URL: https://

reyestr.court.gov.ua/Review/94517830 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 19.01.2021 u spravi № 922/51/20. ; Postanova Verkhovnoho Sudu vid 23.09.2021 u spravi № 910/17662/19 [Ruling of the Supreme Court of 19.01.2021 in Case No. 922/51/20; Ruling of the Supreme Court of 23.09.2021 in Case No. 910/17662/19]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99818578 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

Інструкція з використання інструментів пошуку в Базі правових позицій Верховного Суду[1]

Верховний Суд.

Реферат офіційного документа · оприлюднено 16.10.2021

Реферат. Інструкція Верховного Суду пояснює, як працювати з пошуковою Базою правових позицій Верховного Суду. Це онлайн-сервіс, який, за повідомленням пресслужби ВС від 20.09.2021, Суд нещодавно презентував; для користування ним потрібно створити обліковий запис на сайті lpd.court.gov.ua. База дає змогу шукати релевантну практику ВС кількома способами, що взаємно доповнюють один одного. Правовий класифікатор забезпечує тематичний пошук за юрисдикцією або за нормами матеріального чи процесуального права; наприклад, правові позиції Касаційного кримінального суду впорядковано відповідно до структури Кримінального кодексу України. Пошук за ключовими словами охоплює і великі фрагменти тексту з кількох абзаців, тож можна завантажити всі фактичні обставини справи й отримати добірку релевантної практики. Ще один спосіб полягає в пошуку за ключовими абзацами з описом правової позиції, за одним словом чи номером статті кодексу, а також за завантаженим проєктом рішення або процесуального документа у форматі DOC. Нарешті, запитом може слугувати посилання на судове рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень. Інструкція відтворює застереження Верховного Суду: База є тестовим допоміжним інструментом і не

може вважатися офіційним джерелом інформації про рішення ВС; заголовки й описи лише окреслюють правову проблему, тому для розуміння суті позиції слід читати повний текст рішення; інформація не є вичерпною, постійно оновлюється й не є обов'язковою для самого Суду. Права на Базу належать Верховному Суду, технічне розміщення на серверах забезпечує Державна судова адміністрація, а запити щодо технічної підтримки й пропозиції щодо вдосконалення пошуку приймають на адресу inbox@lpd.court.gov.ua. Для судових експертів, адвокатів і науковців інструкція є практичним посібником: вона допомагає швидко знаходити позиції ВС щодо доказів, висновків експертів і процесуальних питань, не підміняючи роботи з повним текстом судового рішення. Матеріал доповнює раніше оприлюднену в журналі публікацію про порядок користування й історію створення Бази.

Ключові слова: База правових позицій Верховного Суду, пошук судової практики, правовий класифікатор, правова позиція, Єдиний державний реєстр судових рішень, пошук за ключовими словами, Державна судова адміністрація, онлайн-сервіс.

Instructions on Using the Search Tools of the Supreme Court Legal Positions Database

Verkhovnyi Sud.

Abstract. Finding relevant case law of the Supreme Court of Ukraine is a routine but time-consuming task for judges, advocates, researchers and forensic experts. These instructions explain how to use the Legal Positions Database of the Supreme Court, an online search service presented by the Court in 2021 and accessible after creating a user account at lpd.court.gov.ua. Several complementary search tools are described. The legal classifier supports thematic searches by jurisdiction or by provisions of substantive or procedural law; for example, positions of the Cassation Criminal Court follow the structure of the Criminal Code. Keyword search accepts both single words and long passages of several paragraphs, so a user can paste the full factual background of a case and obtain related practice. Users may also

search by key paragraphs describing a legal position, by the number of a code article, or by uploading a draft judgment or procedural document in DOC format. A link to a decision in the Unified State Register of Court Decisions can also serve as a query. The instructions reproduce the Court's disclaimer: the database is a test auxiliary tool, not an official source of information on Supreme Court decisions; headings and descriptions only outline the legal issue, so the full text of a decision must be read; the content is not exhaustive, is updated continuously and is not binding on the Court. Rights to the database belong to the Supreme Court, while the State Judicial Administration hosts it on its servers; support requests and suggestions are accepted by e-mail. For practitioners the guide offers a quick route to Supreme Court positions on evidence, expert opinions and procedure, without replacing the reading of the decisions themselves.

Keywords: Supreme Court Legal Positions Database, case law search, legal classifier, legal position, Unified State Register of Court Decisions, keyword search, State Judicial Administration, online legal research.

Реферат оприлюднено в журналі 16.10.2021. Відомості про першу публікацію уточнюються редакцією.

REFERENCES

1. Verkhovnyi Sud. Instruktsiia z vykorystannia instrumentiv poshuku v Bazi pravovykh pozytsii Verkhovnoho Sudu [Instructions on Using the Search Tools of the Supreme Court Legal Positions Database] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. № 5 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/baza-pravovykh-pozytsii-verkhovnoho-sudu/5927-instruktsiya-z-vikoristannya-instrumentiv-poshuku-v-bazi-pravovikh-pozitsij-verkhovnogo-sudu (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

Заява з показаннями свідка, підпис якого засвідчується нотаріально в ГПК. Надання показань свідків шляхом посвідчення нотаріусом не

сприяє всебічному забезпеченню права учасників справи ставити питання в цивільному процесі, - позиція Верховного Суду[1]

Верховний Суд (Касаційний цивільний суд).

Реферат офіційного документа · оприлюднено 20.09.2021

Реферат. Чи може суд у цивільній справі спиратися на показання свідків, викладені в заяві й посвідчені нотаріусом? Матеріал відповідає на це запитання на підставі постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 20.05.2020 у справі № 200/17947/16-ц. У цій справі висновки суду ґрунтувалися на показаннях, наданих у нотаріальній конторі, хоча ЦПК України такого порядку не передбачає: ст. 90–93 встановлюють спеціальний порядок допиту свідків із викликом у судове засідання, де всі учасники справи можуть ставити їм запитання. Свідок зобов'язаний з'явитися за викликом і дати правдиві показання; за відсутності заперечень учасників або з поважних причин (хвороба, похилий вік, інвалідність) він може брати участь у засіданні в режимі відеоконференції. Верховний Суд дійшов висновку, що нотаріальне посвідчення показань не забезпечує всебічно права учасників справи, закріпленого п. 2 ч. 1 ст. 43 ЦПК, ставити питання свідкам. Для порівняння розглянуто ГПК України, ст. 88 якого прямо передбачає письмову заяву свідка з нотаріально посвідченим підписом. Перелічено її обов'язкові реквізити, зокрема відомості про особу свідка, обставини, які йому відомі, джерело обізнаності, підтвердження обізнаності про кримінальну відповідальність за неправдиві показання та готовність з'явитися до суду. Наголошено, що за ст. 78 Закону України «Про нотаріат» нотаріус засвідчує лише справжність підпису, а не факти, викладені в документі. Наведено два критерії, за яких показання свідка не є доказом: свідок не може назвати джерела своєї обізнаності або показання ґрунтуються на повідомленнях інших осіб. Подано й тексти статей ЦПК (ст. 69–71) та ГПК (ст. 66–68) про свідка, осіб, які не можуть бути допитані як свідки, і право відмовитися від давання показань. Матеріал корисний адвокатам і суддям для вибору допустимого спосо-

бу подання показань, а судовим експертам-психологам допомагає зрозуміти процесуальні умови, у яких формуються показання свідків.

Ключові слова: показання свідка, заява свідка, нотаріальне посвідчення підпису, допит свідка, цивільний процес, господарський процес, допустимість доказів, право ставити питання свідкам, відеоконференція, Касаційний цивільний суд.

A Witness Statement with a Notarised Signature Under the Commercial Procedure Code: Witness Testimony Certified by a Notary Does Not Fully Secure the Parties' Right to Question Witnesses in Civil Proceedings, According to the Supreme Court

Verkhovnyi Sud (Kasatsiinyi tsyvilnyi sud).

Abstract. Parties sometimes try to save time by obtaining witness statements before a notary rather than calling witnesses to court. This digest examines whether such statements are acceptable in Ukrainian civil proceedings, drawing on the ruling of the Supreme Court (Cassation Civil Court) of 20 May 2020 in case No. 200/17947/16-ц. The lower courts had based their findings on testimony given at a notary's office, a procedure that the Civil Procedure Code of Ukraine does not provide for. The Court pointed out that Articles 90-93 of the Code establish a special procedure for examining witnesses, who are summoned to a hearing where every party may question them; a witness may take part by videoconference if no party objects or if illness, old age, disability or other valid reasons prevent attendance. Notarised testimony, the Court held, does not fully secure the parties' right under Article 43 to put questions to witnesses. The digest contrasts this with the Commercial Procedure Code, whose Article 88 expressly allows written witness statements with a notarised signature, and lists their mandatory contents, including the source of the witness's knowledge, acknowledgement of criminal liability for false testimony and readiness to appear in court. Under the Law of Ukraine "On Notaries", a notary certifies only the authenticity of a signature, not the facts stated in the document. Two grounds on which testimony is not evidence are given (the witness

cannot name the source of knowledge, or the testimony relies on what others said), along with the provisions of both codes on who may be a witness, who may not be examined and the right to refuse to testify. The material helps advocates and judges choose an admissible form of witness evidence.

Keywords: witness testimony, written witness statement, notarised signature, examination of witnesses, civil procedure, commercial procedure, admissibility of evidence, right to question witnesses, videoconference, Supreme Court of Ukraine.

Першоджерело: Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 20.05.2020 у справі № 200/17947/16-ц. Реферат оприлюднено в журналі 20.09.2021.

REFERENCES

1. Verkhovnyi Sud (Kasatsiinyi tsyvilnyi sud). Zaiava z pokazanniamy svidka, pidpys yakoho zasvidchuietsia notarialno v HPK. Nadannia pokazan svidkiv shliakhom posvidchennia notariusom ne spryiaie vsebichnomu zabezpechenniu prava uchasnykiv spravy stavyty pytannia v tsyvilnomu protsesi, - pozytsiia Verkhovnoho Sudu [A Witness Statement with a Notarised Signature Under the Commercial Procedure Code: Witness Testimony Certified by a Notary Does Not Fully Secure the Parties' Right to Question Witnesses in Civil Proceedings, According to the Supreme Court] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. № 5 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5752-zayava-z-pokazannyami-svidka-pidpis-yakogo-zasvidchuetsya-notarialno-v-gpk-nadannya-pokazan-svidkiv-shlyakhom-posvidchennya-notariusom-ne-spriyae-vsebichnomu-zabezpechennyu-prava-uchasnikiv-spravi-staviti-pitannya-v-tsivilnomu-protsesi-pozitsiya-verkhovnogo-sudu (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

1.4. ПРАВОВЕ ТА НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

24 березня 2021 р. Кабінет Міністрів України затвердив Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності в Україні, в тому числі на рівні півищення кваліфікації у сфері післядипломної освіти[1]

Кабінет Міністрів України.

Реферат офіційного документа · оприлюднено 08.09.2021

Реферат. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 № 365 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187», яку розглянуто в матеріалі, затвердила Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності, зокрема у сфері післядипломної освіти на рівні підвищення кваліфікації. Ліцензійні умови розроблено відповідно до законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про професійний розвиток працівників», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту» та «Про ліцензування видів господарської діяльності». Подано ключові дефініції. Ліцензований обсяг у сфері післядипломної освіти визначено як установлену ліцензією максимальну кількість здобувачів, яким заклад може одночасно забезпечити підвищення кваліфікації або підготовку в інтернатурі. Місцем провадження освітньої діяльності є об'єкт (приміщення, будівля, земельна ділянка, територія або їх сукупність) за певною адресою; з цього поняття виключено, зокрема, місця проведення практичної підготовки та підвищення кваліфікації працівника за місцем його роботи. Перелічено види освітньої діяльності, що підлягають ліцензуванню на рівнях вищої, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної), повної загальної середньої та дошкільної освіти, а також у сферах післядипломної й позашкільної освіти. У післядипломній освіті ліцензуванню підлягають підготовка в інтернатурі та підвищення

кваліфікації працівників, обов'язковість якого передбачена законом. Ліцензування третього (освітньо-наукового чи освітньо-творчого) рівня вищої освіти можливе лише за наявності в закладу ліцензії на другому (магістерському) рівні, а ліцензування позашкільної освіти здійснюється за рішенням засновника. Під час ліцензування встановлюється спроможність здобувача ліцензії провадити освітню діяльність відповідно до встановлених вимог. Для організаторів підвищення кваліфікації, зокрема фахівців у галузі судової експертизи, документ важливий тим, що пов'язує потребу в ліцензії з тим, чи визначено таке навчання законом як обов'язкове. Матеріал містить посилання на текст постанови на офіційному вебпорталі Верховної Ради України.

Ключові слова: ліцензійні умови, освітня діяльність, ліцензування, післядипломна освіта, підвищення кваліфікації, ліцензований обсяг, місце провадження освітньої діяльності, постанова КМУ № 365, Кабінет Міністрів України.

On 24 March 2021 the Cabinet of Ministers of Ukraine Approved the Licensing Conditions for Educational Activities in Ukraine, Including Professional Development in Postgraduate Education

Kabinet Ministriv Ukrainy.

Abstract. Licensing of educational activities in Ukraine determines which providers may lawfully deliver degree programmes, vocational training and professional development courses. This digest reviews Resolution No. 365 of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 24 March 2021, which amended Resolution No. 1187 of 30 December 2015 and approved the Licensing Conditions for educational activities, including professional development within postgraduate education. The conditions were drafted under the laws on education, higher education, professional pre-higher education, vocational education, professional development of employees, general secondary, preschool and extracurricular education, and on licensing of business activities. Key definitions are explained. The licensed volume in postgraduate education is the maximum number of learners whom an institution may sim-

ultaneously provide with professional development or internship training. The place of educational activity is a building, premises, land plot or territory at a specific address; sites of practical training and professional development at the employee's workplace are excluded from this notion. The digest lists the licensed types of activity at each level of education. In postgraduate education, licensing covers internship training and professional development whose mandatory nature is established by law. Licensing of third-level (doctoral) programmes requires an existing master's licence, and licensing of extracurricular education is at the founder's discretion. During licensing the applicant's capacity to meet the established requirements is verified. The document is relevant to providers of continuing education for forensic experts and other specialists, since the need for a licence depends on whether the training is mandatory under law.

Keywords: licensing conditions, educational activities, licensing, postgraduate education, professional development, licensed volume, place of educational activity, Cabinet of Ministers of Ukraine.

Першоджерело: Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 : постанова Каб. Міністрів України від 24.03.2021 № 365.[2] Реферат оприлюднено в журналі 08.09.2021.

REFERENCES

1. Kabinet Ministriv Ukrainy. 24 bereznia 2021 r. Kabinet Ministriv Ukrainy zatverdyv Litsenziini umovy provadzhennia osvitnoi diialnosti v Ukraini, v tomu chysli na rivni pivyshchennia kvalifikatsii u sferi pisliadyplomnoi osvity [On 24 March 2021 the Cabinet of Ministers of Ukraine Approved the Licensing Conditions for Educational Activities in Ukraine, Including Professional Development in Postgraduate Education] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. № 5 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5679-24-bereznya-2021-r-kabinet-ministriv-ukrajini-zatverdiv-litsenzijni-umovi-provadzhennya-osvitnoji-diyal-

nosti-v-ukrajini-v-tomu-chisli-na-rivni-pivishchennya-kvalifikatsiji-u-sferi-pislyadiplomnoji-osviti (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 hrudnia 2015 r. № 1187 [On Amendments to Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1187 of 30 December 2015] : postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 24.03.2021 № 365. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-п#Text (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

Розділ 2. Новини журналу

04.09.2021

До відома громадським організаціям судових експертів: Проєкт Переліку відповідності галузей знань і спеціальностей вищої освіти видам судових експертиз та експертним спеціальностям, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта[1]

Головному редакторові журналу Назарову О. А. як членові президії НКМР при Мін'юсті та представникові ГО «Всеукраїнська незалежна науково-дослідна експертна спілка» надійшов для оцінки проєкт Переліку відповідності галузей знань і спеціальностей вищої освіти видам судових експертиз та експертним спеціальностям. Документ підготував Директорат правосуддя та кримінальної юстиції Мін'юсту в липні–серпні 2021 року. Перелік має усунути суб'єктивну оцінку освіти кандидатів у судові експерти. Недержавних експертів запрошено надсилати пропозиції; додано постанову КМУ від 29.04.2015 № 266 і наказ МОН від 06.11.2015 № 1151.

18.09.2021

Судово-психологічна експертиза це аналіз психологічних механізмів поведінки людей, зокрема, ступеня усвідомленості такої поведінки[2]

За матеріалами Одеського НДІ судових експертиз пояснено, що судово-психологічна експертиза аналізує психологічні механізми поведінки людей і ступінь її усвідомленості. Визначено мету, об'єкт (психічна діяльність підозрюваного, потерпілого, свідка, сторін цивільної справи в юридично значущих ситуаціях) і предмет експертизи, перелічено десять її видів, зокрема експертизу емоційних станів, неповнолітніх, посмертну, у спорах про місце проживання дитини, щодо моральної шкоди та з комп'ютерним поліграфом. Ідеться також про неупередженість експерта-психолога і терапевтичний ефект його взаємодії з підекспертним.

21.09.2021

Реформа судової експертизи з іншого боку. Олександр Григорович Рувін, директор КНДІСЕ Мінюсту. Розслідування BIHUS info. Він вирішує все: мільйонні статки і таємні гості головного експерта країни. НГ№361[3]

Журнал звертає увагу на оприлюднене в YouTube розслідування BIHUS info «Експерт диявола» (сюжет Лесі Іванової) про директора Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Мін'юсту Олександра Рувіна: майно його родини, зв'язки з посадовцями й можливий вплив експертиз інституту на резонансні справи, зокрема щодо вбивства Шеремета та «Роттердам+». Нагадано, що Указ Президента від 8 листопада 2019 року № 837/2019, яким започатковано судово-експертну реформу, досі не виконано. Додано застереження про презумпцію невинуватості за статтею 62 Конституції України.

26.09.2021

08 грудня 2020 було проведено Вебінар членами Галузевої експертної ради 05 «Соціальні та поведінкові науки» Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти на тему: «День прямого ефіру. Галузеві бачення, проблеми, приклади кращих практик»[4]

8 грудня 2020 року члени Галузевої експертної ради 05 «Соціальні та поведінкові науки» Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти провели вебінар «День прямого ефіру. Галузеві бачення, проблеми, приклади кращих практик». Відкрила його заступниця голови агентства Наталія Стукало. Голова ради Лариса Шаульська та її колеги говорили про підсумки акредитації, внутрішнє забезпечення якості й структуру освітніх програм, підготовку докторів філософії та студентський погляд на якість освіти. Наведено посилання на постанову КМУ № 266 і стандарти вищої освіти зі спеціальності 053 «Психологія».

13.10.2021

Судові експерти в обов'язковому порядку повинні з 05.10.2021 року зареєструвати офіційні електронні адреси в ЄСІТС[5]

Мін'юст нагадав судовим експертам про обов'язок зареєструвати офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі. Оголошення Вищої ради правосуддя вийшло в газеті «Голос України» 4 вересня 2021 року, тож модулі «Електронний кабінет», «Електронний суд» і підсистема відеоконференцзв'язку офіційно працюють з 5 жовтня 2021 року. Такий самий обов'язок мають адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі та державні органи, а суд надсилатиме їм документи лише в електронній формі. Пояснено, як зареєструватися на id.court.gov.ua за допомогою власного електронного підпису.

28.10.2021

Судді ККС ВС обговорили проблемні питання допустимості електронних доказів під час судового розгляду[6]

27 жовтня 2021 року судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду обговорили на заході Асоціації адвокатів України допустимість електронних доказів. Голова ККС ВС Станіслав Кравченко розглянув співвідношення оригіналу й копії електронного доказу, його цілісність і оцінку скріншотів, послався на постанову Об'єднаної палати ККС від 29 березня 2021 року у справі № 554/5090/16-к і закликав визначити в КПК України поняття й види електронних доказів. Суддя Олександра Яновська навела приклади США, Великої Британії й Канади. Згадано позицію ККС: ідентичні за змістом примірники електронного документа можуть бути оригіналами.

REFERENCES

1. Do vidoma hromadskym orhanizatsiiam sudovykh ekspertiv: Proiekt Pereliku vidpovidnosti haluzei znan i spetsialnostei vyshchoi osvity vydam sudovykh ekspertyz ta ekspertnym spetsialnostiam, za yakymy prysvoiuietsia kvalifikatsiia sudovoho eksperta [For the Attention of Public Organisations of Forensic Experts: Draft List of Correspondence of Fields

of Knowledge and Higher Education Specialities to Types of Forensic Examinations and Expert Specialities for Which the Qualification of Forensic Expert Is Awarded]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 4 veres. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/5641-do-vidoma-gromadskim-organizatsiyam-sudovikh-ekspertiv-proekt-pereliku-vidpovidnosti-galuzej-znan-i-spetsialnostej-vishchoji-osviti-vidam-sudovikh-ekspertiz-ta-ekspertnim-spetsialnostyam-za-yakimi-prisvoyuetsya-kvalifikatsiya-sudovogo-eksperta (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Sudovo-psykholohichna ekspertyza tse analiz psykholohichnykh mekhanizmiv povedinky liudei, zokrema, stupenia usvidomlenosti takoi povedinky [Forensic Psychological Examination Is an Analysis of the Psychological Mechanisms of People's Behaviour, in Particular the Degree of Awareness of Such Behaviour]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 18 veres. URL: https://expertize-journal.org.ua/vsi-ogoloshennya/5744-sudovo-psikhologichna-ekspertiza-tse-analiz-psikhologichnikh-mekhanizmiv-povedinki-lyudej-zokrema-stupenya-usvidomlenosti-takoji-povedinki (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Reforma sudovoi ekspertyzy z inshoho boku. Oleksandr Hryhorovych Ruvin, dyrektor KNDISE Miniustu. Rozsliduvannia BIHUS info. Vin vyrishuie vse: milionni statky i taiemni hosti holovnoho eksperta krainy. NH№361 [Forensic Examination Reform from the Other Side. Oleksandr Hryhorovych Ruvin, Director of the Kyiv Research Institute of Forensic Examinations of the Ministry of Justice. A BIHUS Info Investigation. He Decides Everything: Millions in Wealth and Secret Guests of the Country's Chief Expert. NH No. 361]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 21 veres. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/5755-oleksandr-ruvin-rozsliduvannya-bihus-info-vin-virishue-vse-miljonni-statki-i-taemni-gosti-golovnogo-eksperta-krajini-ng-361 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

4. 08 hrudnia 2020 bulo provedeno Vebinar chlenamy Haluzevoi ekspertnoi rady 05 "Sotsialni ta povedinkovi nauky" Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity na temu: "Den priamoho efiru. Haluzevi bachennia, problemy, pryklady krashchykh praktyk" [On 8 December 2020, Members of Sectoral Expert Council 05 "Social and Behavioural Sciences" of the National Agency for Higher Education Quality Assurance Held a Webinar on "Live Broadcast Day. Sectoral Visions, Problems, Examples of Best Practices"]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 26 veres. URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5784-08-grudnya-2020-roku-bulo-provedeno-vebinar-chlenami-galuzevoji-ekspertnoji-radi-05-sotsialni-ta-povedinkovi-nauki-natsionalnogo-agentstva-iz-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti-na-temu-den-pryamogo-efiru-galuzevi-bachennya-problemi-prikladi-krashchikh-praktik-pri-akreditatsiji-osvitnikh-programi-v-roboti-galuzevoji-ekspertnoji-radi-05-sotsialni-ta-povedinkovi-nauki (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

5. Sudovi eksperty v oboviazkovomu poriadku povynni z 05.10.2021 roku zareiestruvaty ofitsiini elektronni adresy v YESITS [From 05.10.2021, Forensic Experts Must Register Official E-Mail Addresses in the Unified Judicial Information and Telecommunication System]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 13 zhovt. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/5923-sudovi-eksperti-v-obov-yazkovomu-poryadku-povinni-z-05-10-2021-roku-zareestruvati-ofitsijni-elektronni-adresi-v-esits (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

6. Suddi KKS VS obhovoryly problemni pytannia dopustymosti elektronnykh dokaziv pid chas sudovoho rozghliadu [Judges of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court Discussed Problematic Issues of the Admissibility of Electronic Evidence at Trial]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 28 zhovt. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/5983-suddi-kks-vs-obgovorili-problemni-pitannya-dopustimosti-

elektronnih-dokaziv-pid-chas-sudovogo-rozglyadu (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

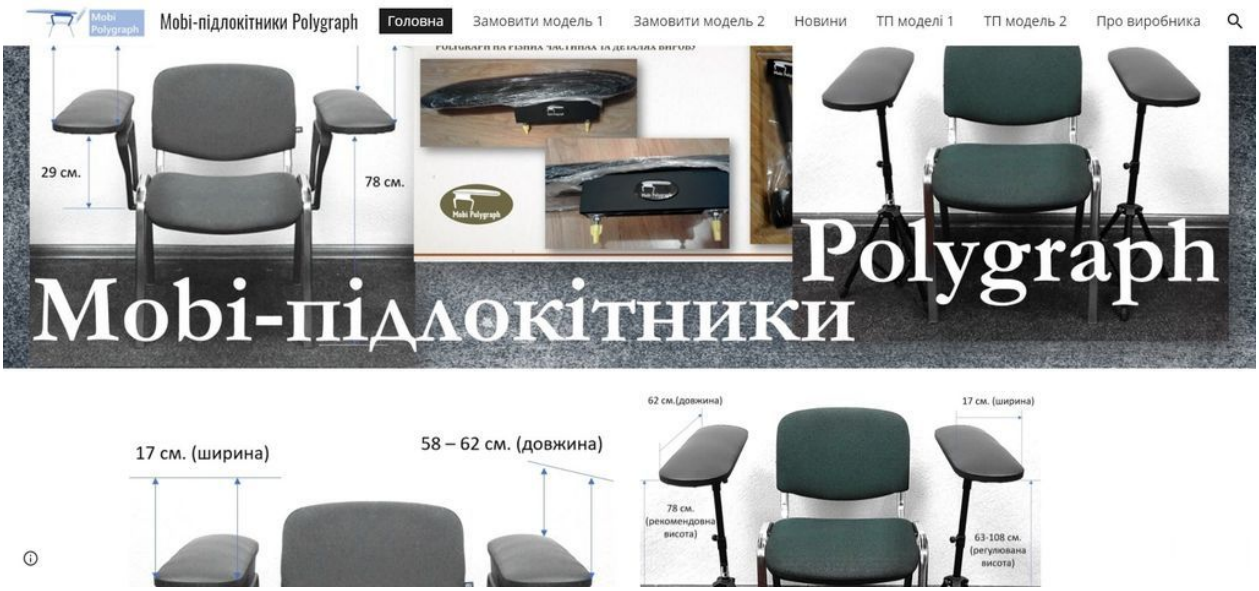
Розділ 3. Новини інженерної психології та психотехніки

ВЛАСНІ РОЗРОБКИ

Офіційний сайт моделей Mobi-підлокітники Polygraph

З 2020 року в мережі працює офіційний сайт моделей серії Mobi-підлокітники Polygraph, а для користувачів виробу створено окрему групу у Facebook.

Сайт адресовано поліграфологам, які працюють і навчаються в портативних умовах. Тут зібрано відомості про виріб — допоміжну портативну комплектувальну частину меблів для сидіння з металевим каркасом для кріплення до офісного стільця ISO (модель перша) або з металевими стійками для самостійного використання (модель друга) [1].

Сторінка офіційного сайту Mobi-підлокітники Polygraph [1]

Групу у Facebook задумано як майданчик, де всі, хто користується Mobi-підлокітниками Polygraph, обмінюються досвідом, новинами й зауваженнями щодо виробу [1].

Дослідження на поліграфі з використанням Mobi-підлокітників Polygraph [1]

Відгуки користувачів розробник ураховує: на основі отриманих пропозицій він анонсував модифікації з підвищеною міцністю, насамперед для другої моделі [2].

REFERENCES

1. Z 2020 roku pratsiuie ofitsiinyi Internet-sait modelei serii Mobi-pidlokitnyky Polygraph dlia profesiinoi diialnosti polihrafolohov ta yikh navchannia. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 9 trav. URL: https://expertize-journal.org.ua/ustatkuvannya-dlya-poligrafa/4925-ofitsijnij-internet-sajt-modelej-seriji-mobi-pidlokitniki-polygraph-dlya-profesijnoji-diyalnosti-poligrafologov-ta-jikh-navchannya (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. V Ukraine s yanvarya 2019 goda vypuskayutsya mobilnye prisposobleniya dlya provedeniya psikhofiziologicheskikh issledovaniy (testirovaniy) s primeneniem poligrafa - Mobi-podlokotniki Polygraph.

Sudovo-psikhologichna ekspertiza. Zastosuvannya poligrafa i spetsialnikh znan v yuridichniy praktitsi : vebsayt. 2020. 28 lip. URL: https://expertize-journal.org.ua/ustatkuvannya-dlya-poligrafa/2388-v-ukraine-s-yan-varya-2019-goda-vypuskayutsya-mobilnye-prisposobleniya-dlya-proveden-iya-psikhofiziologicheskikh-issledovanij-testirovanij-s-primeneniem-poli-grafa-mobi-podlokotniki-polygraph (data zvernennia: 04.11.2026). [in Rus-sian].

Читачі також шукають

- Реєстр методик проведення судових експертиз[1]
- Заява з показаннями свідка, засвідчена нотаріально: позиція Верховного Суду[2]
- 28 типових зразків заяв і клопотань до суду[3]
- Висновок експерта як доказ: правові позиції Верховного Суду[4]
- База правових позицій Верховного Суду[5]

СТАНЬТЕ АВТОРОМ ЖУРНАЛУ

Судова експертиза потребує дослідників, які не бояться складних запитань. Якщо ви науковець, судовий експерт, адвокат, психолог чи здобувач наукового ступеня, надсилайте свої статті до редакції: журнал публікує дослідження з юридичної психології, судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та спеціальних знань у юридичній практиці. Публікація безкоштовна, статтям редакція присвоює DOI, а читають їх ті, хто щодня працює в судах. Приєднуйтеся до спільноти судових експертів і дослідників: вимоги до статей і тез наведено далі.

QR-код відкриває цей номер на сайті; архів усіх номерів[6].

ПОТРІБЕН СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ?

Якщо у справі, яку розглядає суд, виникли питання, що потребують спеціальних знань у галузі психології, зокрема щодо моральних страждань, психологічного стану учасника процесу, інтересів дитини чи психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, зверніться до редакції. Допоможемо визначитися з видом експертизи, сформулювати питання експертові й знайти фахівця з належною кваліфікацією.

Запит — через форму «Консультація» на сайті журналу[7] або за телефоном +38 (093) 476-72-60.

REFERENCES

1. Reiestr metodyk provedennia sudovykh ekspertyz [Register of Methodologies for Conducting Forensic Examinations]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/reestr-metodik-sud-expertiz (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Zaiava z pokazanniamy svidka, zasvidchena notarialno: pozytsiia Verkhovnoho Sudu [A Witness Statement Certified by a Notary: The Position of the Supreme Court]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5752-zayava-z-pokazannyami-svidka-pidpis-yakogo-zasvidchuetsya-notarialno-v-gpk-nadannya-pokazan-svidkiv-shlyakhom-posvidchennya-notariusom-ne-spriyae-vsebichnomu-zabezpechennyu-prava-uchasnikiv-spravi-staviti-pitannya-v-tsivilnomu-protsesi-pozitsiya-verkhovnogo-sudu (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. 28 typovykh zrazkiv zaiav i klopotan do sudu [28 Model Templates of Applications and Motions to the Court]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/1076-zbirnik-zrazkiv-klopotan-pro-vidkladennya-rozglyadu-spravi-u-zv-

yazku-iz-vprovadzhennyam-karantinu-stanom-na-20-bereznya-2020-ta-ti-povi-zrazki-zayav-yaki-podayutsya-do-sudu (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

4. Vysnovok eksperta yak dokaz: pravovi pozytsii Verkhovnoho Sudu [Expert Opinion as Evidence: Legal Positions of the Supreme Court]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5121-pozitsiya-vs-visnovok-eksperta-ne-e-nalezhnim-ta-dopustimim-dokazom-yakshcho-u-nomu-ne-zaznacheno-shcho-ekspert-obiznanij-pro-kriminalnu-vidpovidalnist-za-zavidomo-nepravdivij-visovok-i-shcho-takij-visnovok-pidgotovleno-dlya-podannya-do-sudu (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

5. Baza pravovykh pozytsii Verkhovnoho Sudu [Database of Legal Positions of the Supreme Court]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/baza-pravovykh-pozytsii-verkhovnoho-sudu (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

6. Arkhiv nomeriv zhurnalu. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/nomera (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

7. Konsultatsiia: zapyt na provedennia sudovoi psykholohichnoi ekspertyzy, doslidzhennia [Consultation: Request for a Forensic Psychological Examination or Study]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/konsultacia (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

Вимоги до статей і тез авторів

ЗАГАЛЬНІ УМОВИ

1. Редакція розміщує статті й тези авторів у мережі Інтернет на офіційному сайті видання. Статті й тези в журналі публікуються безкоштовно.
2. Приймаються статті (до 15 аркушів) і наукові тези доповідей (до 5 аркушів) з тематики журналу, що не публікувалися й не подавалися до друку раніше. Надсилаючи текст, автор, якщо інше не передбачено угодою з редакцією, передає журналу право на виняткову публікацію роботи на безстроковий термін і зберігає право використовувати її текст у подальших працях з посиланням на першу публікацію в журналі.
3. Автор відповідає за зміст роботи, достовірність фактичних даних, цитат, власних імен і географічних назв, а також за відсутність у матеріалі даних, що не підлягають відкритій публікації.
4. Редакція може здійснювати наукове й літературне редагування, за потреби — рецензування, і має право відхилити матеріал, що не відповідає вимогам або тематиці видання, містить плагіат чи поданий із порушенням строку. Виявлений плагіат є безумовною підставою для відхилення.
5. Протягом тижня після отримання статті (тез) редакція повідомляє автора електронною поштою про прийняття матеріалу до публікації.

ОФОРМЛЕННЯ ПУБЛІКАЦІЇ

1. Індекс УДК[1]; відомості про авторів: прізвище, ім’я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, країна (для іноземних авторів). Прізвище та ім’я латиницею подають за офіційними правилами транслітерації[2].
2. Назва публікації стисло відображає її зміст; анотацію подають після назви мовою публікації та українською мовою.
3. Файл Microsoft Word: шрифт Times New Roman, кегль 14, інтервал 1,5, абзацний відступ

1,25 см, береги — 2 см. Рядки: УДК; ім'я та прізвище автора (праворуч, напівжирним); установа, науковий ступінь, вчене звання, посада; назва великими літерами (посередині); анотації; текст.

4. Посилання в тексті — у квадратних дужках із номером джерела і сторінкою, напр. [1, с. 25]; список використаних джерел — наприкінці тексту за ДСТУ 8302:2015. Інтернет-посилання супроводжуються повними адресами URL.
5. Ілюстрації, графіки й таблиці розміщують безпосередньо в тексті там, де вони потрібні за змістом.
6. Структура статті: постановка проблеми та її актуальність; зв'язок із науковими й практичними завданнями; аналіз останніх досліджень; невирішені частини проблеми; мета; виклад основного матеріалу; висновки й перспективи. Структура тез: актуальність, мета, матеріали й методи, результати, висновки, список літератури.

ПОРЯДОК ПОДАННЯ

Статтю (тези) надсилають з дотриманням термінів виходу номерів[3] на електронну пошту заступника головного редактора за напрямом: психологічні науки — д-р психол. наук, професор Євдокимова Н. О. (yevdokymova@ukr.net); юридичні науки — д-р юрид. наук, професор Кириченко О. А. (alankir23@ukr.net), або головному редактору канд. психол. наук, доценту, ветерану війни — учаснику бойових дій, суб'єкту ветеранського підприємництва Назарову О. А. (nazarovua@ukr.net). Назва файлу: «прізвище_стаття» або «прізвище_тези», напр. Шевченко_стаття. Студенти (курсанти, слухачі) додають скан рецензії наукового керівника. Отримання матеріалів редакція підтверджує.

Authors from abroad prepare the paper according to the publication requirements of their country, add a short abstract in Ukrainian and send a Microsoft Word file to nazarovua@ukr.net named "surname_article" or "surname_theses".

Персональні дані авторів використовуються лише для внутрішніх завдань видання й не передаються стороннім особам; надсилання матеріалів означає згоду автора

на їх обробку відповідно до Закону України «Про захист персональних даних». Повний текст вимог — на сайті журналу[4].

REFERENCES

1. Universalna desiatkova klasyfikatsiia (UDK) : onlain-dovidnyk. Teacode. URL: https://teacode.com/online/udc (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Pro vporiadkuvannia transliteratsii ukrainskoho alfavitu latynytseiu : postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 27.01.2010 № 55. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Terminy vykhodu nomeriv. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/termini-vikhodu (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

4. Vymohy do oformlennia statei i tez [Requirements for Articles and Abstracts]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/vimogi-do-oformlennya (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

Відомості про журнал

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Назва: реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» (*Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice*). Електронне (online) видання.

Ідентифікатори: ISSN 2521-1463 (Online); штриховий код EAN-13 для періодичних видань 9772521146000; державний український ідентифікатор медіа R40-05509; префікс DOI 10.53672 (Crossref), DOI журналу 10.53672/ej.

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович. Внесений Державним комітетом телебачення і радіомовлення України до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції (свідоцтво серія ДК № 8355 від 09.06.2025; види діяльності: видавнича діяльність, розповсюдження видавничої продукції). Статус суб'єкта ветеранського підприємництва підтверджено витягом з Єдиного державного реєстру ветеранів війни від 31.10.2026 № 31102026-00003569 (Міністерство у справах ветеранів України)[3].

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі» (ТОВ «Інститут психологічної експертизи і поліграфа»); міжнародний ідентифікатор наукової організації ROR 02xc7et08[2].

Галузь: юридичні, психологічні науки. **Періодичність:** 1 раз на два місяці. **Мови видання:** українська, англійська.

Увага! Електронне видання не внесено до затвердженого Міністерством освіти і науки України переліку наукових фахових видань України.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ

Видання пройшло державну реєстрацію як онлайн-медіа та включене до Реєстру суб'єктів у сфері медіа відповідно до Закону України «Про медіа» (ідентифікатор медіа R40-05509). Види електронних видань, їхні вихідні відомості та правила їх розміщення визначає ДСТУ 7157:2010 «Інформація та документація. Електронні видання. Основні види та вихідні відомості»; на електронні видання поширюються також ДСТУ 3017:2015 «Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять» і ДСТУ 4861:2007 «Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості».

МЕТА, ГАЛУЗЬ І ПРОБЛЕМАТИКА

Журнал спрямований на втілення в Україні європейських практик наукової самоорганізації, згуртування вітчизняної професійної спільноти науковців, психологів, поліграфологів, правознавців і судових експертів навколо обговорення актуальних теоретико-прикладних проблем спеціальних знань, які застосовуються в юридичній діяльності, зокрема тих, що перебувають у стадії наукової розробки.

Видання присвячене питанням теорії і практики судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та інших спеціальних знань у юридичній діяльності, сучасному судочинстві, навчанні, тренінгу, формуванню професійно важливих якостей представників юридичних професій (експертів, слідчих, суддів, прокурорів, адвокатів, юристів). До журналу приймаються статті проблемного характеру з цивільного, адміністративного, кримінального, кримінального процесуального та інших галузей права, а також із судової психології та інших напрямів психологічної науки, пов'язаних із судово-психологічною експертизою, використанням поліграфа і спеціальних знань у юридичній практиці. Редакція запрошує до співпраці докторів і кандидатів наук, молодих учених, а також усіх, хто займається науково-практичною діяльністю з цієї проблематики.

The journal is devoted to topical issues of the theory and practice of forensic psychological examination,

the use of the polygraph and other special knowledge in legal activities, modern legal proceedings, education and training of representatives of legal professions (experts, investigators, judges, prosecutors, attorneys, lawyers).

СТРУКТУРА ВИДАННЯ (ЗА ПОЛОЖЕННЯМ ПРО ЖУРНАЛ)

- Реферати, анотації та бібліографічні описи щодо застосування спеціальних знань: новини науки та прикладної діяльності; міжнародний досвід і співробітництво.
- Наукові публікації (статті): теорія та історія застосування спеціальних знань; судово-психологічна експертиза: методичні підходи до вирішення завдань; проблемні аспекти застосування поліграфа; правове та науково-прикладне забезпечення професійної діяльності; точка зору фахівця; юридична практика; інновації наукової школи юриспруденції професора Аланкіра; сторінка вченого.

ПОЛІТИКА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Видання практикує політику негайного відкритого доступу до опублікованого змісту, підтримуючи принципи вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу.

This publication practices a policy of immediate open access to published content, upholding the principles of the free flow of scientific information and the global exchange of knowledge.

ІСТОРІЯ ВИДАННЯ

Журнал створено у травні 2016 р. кандидатом психологічних наук, доцентом, експертом-поліграфологом, правознавцем О. А. Назаровим з метою популяризації можливостей судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа як ефективних інструментів сучасної психологічної науки у вирішенні найвідповідальніших правових проблем і ситуацій, а також використання інших напрямів спеціальних знань у юридичній практиці (економічних, товарознавчих, медичних, військових, криміналістичних тощо). Редакційну колегію сформовано у квітні 2017 р. під час ISSN-реєстрації видання в міжнародній базі періодичних видань.

БАЗИ ДАНИХ, РЕЄСТРИ ТА БІБЛІОТЕКИ

Журнал включено до інтернет-баз даних наукових видань, державних реєстрів медіа та бібліотек:

- Реєстр суб'єктів у сфері медіа (Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення), ідентифікатор медіа R40-05509[4]
- Google Scholar (Google Академія)[5]
- ISSN International Centre — ISSN Portal, запис 2521-1463[6]
- Crossref — член-реєстрант DOI, префікс 10.53672[7]
- Реєстр наукових видань України (УкрІНТЕІ)[8]
- Polska Bibliografia Naukowa (PBN)[9]

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Поштова адреса: 01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, абонентська скринька В-62.
Mailing address: Khreshchatyk Str. 22, P.O. Box V-62, Kyiv-1, 01001, Ukraine.

Засновник — видавець (з усіх питань діяльності журналу): канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович; тел. +38 (093) 476-72-60; e-mail: nazarovua@ukr.net.

Заступники головного редактора: д-р психол. наук, професор Євдокимова Наталя Олексіївна, тел. +38 (050) 493-72-81, e-mail: yevdokymova@ukr.net; д-р юрид. наук, професор Кириченко Олександр Анатолійович, тел. +38 (068) 760-60-26, e-mail: alankir23@ukr.net.

Сайт: expertize-journal.org.ua[10]; e-mail редакції: info@expertize-journal.org.ua.

Електронна сторінка цього номера[1]. Джерело відомостей: сторінка «Про реферативно-наукове видання» на сайті журналу[3].

REFERENCES

1. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice]. 2021. № 5 (40). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.5.2021. URL: https://expert-

ize-journal.org.ua/nomera/19807-2021-5-40 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Kyivskyi mizhnarodnyi sudovo-ekspertnyi instytut psykholohichnoi ekspertyzy i doslidzhen na polihrafi [Kyiv International Forensic Institute of Psychological Examination and Polygraph Research] : zapys u reiestri naukovykh orhanizatsii Research Organization Registry (ROR). URL: https://ror.org/02xc7et08 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Vytiah z Yedynoho derzhavnoho reiestru veteraniv viiny vid 31.10.2026 № 31102026-00003569 [Extract from the Unified State Register of War Veterans of 31.10.2026 No. 31102026-00003569] : vidomosti pro subiekta veteranskoho pidpryiemnytstva (Nazarov Oleh Anatoliiovych) / Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Opryliudneno na storintsi "Pro naukovo-referatyvne vydannia" saitu zhurnalu. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-nauchnom-izdanii (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

4. Vytiah z Reiestru subiektiv u sferi media shchodo online media "Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi" (identyfikator media R40-05509). Natsionalna rada Ukrainy z pytan telebachennia i radiomovlennia. URL: https://drive.google.com/file/d/1YG1vbKwA5qQ2HXbKIKXVNeZs4tcUPtaw/view (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

5. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice] : profil u Google Akademii (Google Scholar). URL: https://scholar.google.com/citations?user=EaNiTNMAAAAJ (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

6. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice] : zapys ISSN 2521-1463. ISSN Portal. ISSN International Centre. URL: https://portal.issn.org/resource/ISSN/2521-1463 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

7. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice] : zapys zhurnalu v Crossref (prefiks DOI 10.53672). DOI: https://doi.org/10.53672/ej. [in Ukrainian].

8. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice] : zapys u Reiestri naukovykh vydan Ukrainy. UkrINTEI. URL: http://nfv.ukrintei.ua/view/614090f159cc1d06af650872 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

9. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice] : zapys u Polska Bibliografia Naukowa (PBN). URL: https://pbn.nauka.gov.pl/core/#/journal/view/648237294097070b7dded6b3/9b3b60a2-d524-45ec-8e49-95ff3cacdb78 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

10. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice] : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/ (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

Реферативно-науковий online журнал

2021, № 5 (40) (вересень – жовтень 2021 р.)

Засновник, видавець, відповідальний за випуск — Назаров О. А.

Видається за сприяння Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі (ROR 02xc7et08).

Формат А4 (210×297 мм). Гарнітура Source Serif 4. Обсяг 70 с.

Ідентифікатор медіа R40-05509. ISSN 2521-1463 (Online).

Видавник Назаров О. А. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, а/с В-62. Тел. +38 (093) 476-72-60. E-mail: nazarovua@ukr.net

expertize-journal.org.ua